

TEOL

INFORMATION

Nr. 68 september 2023

KØBENHAVNS UNIVERSITET
DET TEOLOGISKE FAKULTET

Nyt om teologisk forskning og fakultetsliv på Københavns Universitet

Siden sidst af dekan, professor, dr.theol. Carsten Selch Jensen	3
Hvad har vi lært af 75-året for kvindelige præster i folkekirken? af adjunkt, ph.d. Rasmus H.C. Dreyer	6
Derfor skal vi fortsat læse Foucault – især som teologer! af lektor, ph.d. Mads Peter Karlsen	10
Hans Lassen Martensen som eksistens-tænker. Eksistensens rolle i dansk religionsfilosofi og teologi af adjunkt, ph.d. Elizabeth X. Li	14
Tekstens mening og musik. Kunsten at oversætte Kierkegaard af professor emeritus, dr. phil. Bruce H. Kirmmse	18
When Jesus Christ is the MAIN ATTRACTION! Glimt fra et studieophold i Alabama af lektor, ph.d. Anders Holm	22
Uddrag af stud.teol. Vera Amagensias Dagbog af cand.mag., stud.teol. Marie Winther Sall	26
Giordano Bruno in Wittenberg (1586-1588) by postdoc, PhD Sara Tagliatela	30
“Som en Rasende der var løbet af Daare-Kiisten”. Håndteringen af “afsindige” i 1700-tallets Danmark af ph.d.-stipendiat, cand.mag. Benjamin Brandt Christiansen	34
Programmer for Teologisk Forening og Søren Kierkegaard Selskabet	38
Publikationer fra Det Teologiske Fakultet	40

TEOL-information udgives af Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, i februar og september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Bladet kan rekvireres ved henvendelse til Pia Christensen på tlf. 35 32 36 08 eller på e-mail: pic@teol.ku.dk.

Meninger, der tilkendes gives i TEOL-information, gengiver de enkelte forfatteres synspunkter og er ikke nødvendigvis udtryk for redaktionens holdning.

Ansvarshavende redaktør: Dekan, professor, dr.theol. Carsten Selch Jensen.

Redaktion: Lektor, dr.theol., ph.d. Frederik Poulsen.

Layout og sats: Specialtrykkeriet Arco.

Tryk: Specialtrykkeriet Arco. *Oplag:* 3.000.

Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.

Forsidebillede: I foråret blev 75-året for ordinationen af kvindelige præster i folkekirken markeret. Kort forinden fandt en historisk begivenhed sted i Jerusalem. Den lutherske kirke i Jordan og Det Hellige Land ordinerede sin første palæstinensiske kvindelige præst, Sally Azar (født 1996). Det skete den 22. januar 2023 i Redeemer Church i den gamle bydel, et stenkast fra Gravkirken. Ordinationen med deltagelse af gejstlige også fra de nordiske lande er omtalt i Rasmus H.C. Dreyers bidrag "Hvad har vi lært af 75-året for kvindelige præster i folkekirken?"
Fotografiet er taget af Albin Hillert/LWF.

Det Teologiske Fakultet
Karen Blixens Plads 16
2300 København S
Tlf.: 35 32 36 08
www.teol.ku.dk

Siden sidst

Af dekan, professor, dr.theol. Carsten Selch Jensen

I denne udgave af TEOL-information tager jeg tråden op fra min klumme i sidste nummer, idet der kort før sommer i år landede en politisk aftale om den varslede kandidatreform. Både den forrige regering (ren socialdemokratisk) og den nuværende (en koalition af Socialdemokratiet, Moderaterne og Venstre) stod fast på en reform af de videregående uddannelser, for så vidt at en andel af alle eksisterende kandidatuddannelser fremadrettet skal reduceres i længde fra de nuværende to år til kun ét år og tre måneder.

Det er næppe overraskende, at forslaget ikke blev vel modtaget af universitetssektoren, der var og er stærkt bekymret over udsigten til at skulle uddanne kandidater i fremtiden på et lavere niveau end i dag. Det væsentligste argument mod reformen er, at det af hensyn til den generelle samfundsmæssige udvikling ikke er nogen god ide at sænke uddannelsesniveaet i Danmark, hverken helt eller delvist.

De primære aftagere af de færdiguddannede kandidater har også udtrykt bekymring over udsigten til at skulle ansætte nye medarbejdere, der har fået en ringere faglig uddannelse, end tilfældet er nu. Omvendt har regeringspartierne været drevet af et ønske om at øge ar-

bejdsudbuddet her og nu og på den længere bane understøtte et øget optag af studerende på velfærds- og håndværksuddannelserne, som der jo i høj grad også er brug for i samfundet.

I skrivende stund ved vi ikke, hvilken betydning den indgående aftale får for de kandidatuddannelser, vi udbyder her på fakultetet, nemlig Teologi (BA og KA), Afrikastudier (engelsksproget KA), Interreligiøse Islamstudier (KA) og Europas Religiøse Rødder (engelsksproget KA i samarbejde med universiteterne i Lund og Oslo). Overordnet ved vi dog følgende om rammen: Fra 2028 vil ti procent af ansøgerne blive optaget på en kandidatuddannelse, der vil have en længde på ét år og tre måneder svarende til 75 ECTS mod de nuværende 120 ECTS. Fra samme år er det tanken, at der skal optages yderligere ti procent studerende på såkaldte erhvervs-kandidatuddannelser, som er toårige uddannelser, der i realiteten læses på deltid over fire år, samtidig med at den studerende er i arbejde. Optaget på denne type uddannelser vil efterfølgende blive øget med yderligere to gange fem procent frem mod 2032.

Det er tanken, at der efter sommer nedsættes et kandidatudvalg med repræsentanter fra universiteterne og embedsværket for nærmere at kvalificere den politiske aftale og pege på, hvilke uddannelser der vil komme i betragtning, når reformen skal endelig implementeres.

Også på anden vis er vi på Det Teologiske Fakultet optaget af igangværende reformer. Internt på Københavns Universitet er der således gennem noget tid blevet arbejdet med en administrativ reform, der skal hjælpe os til at få en endnu bedre administrativ understøttelse af vores uddannelses- og forskningsmæssige kerneopgaver. Det er derudover et mål også at gøre den administrative understøttelse billigere, hvorved der kan frigøres flere midler til uddannelses- og forskningsaktiviteter på tværs af universitetet for på den måde at bruge vores ressourcer bedst muligt.

Københavns Universitet vil også gerne spare på kvadratmetrene af hensyn til både energiforbrug og huslejudgifter. Derfor traf rektoratet for et par år siden den beslutning, at Det Samfundsvidenskabelige Fakultet skal flytte fra dets nuværende placering på det gamle (og ikke helt tidssvarende) Kommunehospital ud til Søndre Campus her på Amager, hvor de juridiske, humanistiske og teologiske fakulteter allerede har til huse.

Vi glæder os til at kunne byde kolleger og studerende fra de samfundsvidenskabelige fag velkommen, men er selvfølgelig også spændte på, hvilken betydning det får for vores nuværende placering på campus. Sikker er det dog, at Det Teologiske Fakultet sammen med de øvrige fakulteter kommer til at indskrænke sig

noget, så der kan blive plads til alle, både studerende og ansatte. Søndre Campus bliver da universitetets største rent 'befolkningsmæssigt'.

Københavns Universitet er også på vej med en ny strategi. Ambitionerne er store med hensyn til at fastholde et højt niveau, både hvad angår uddannelse og forskning. Begge dele afspejler sig også i de daglige aktiviteter her på fakultetet, hvor vi kan bryste os af en undervisning af højeste kvalitet, samtidig med at medarbejderne udviser en fantastisk evne til at udvikle spændende forskningsprojekter og tiltrække eksterne bevillinger fra både offentlige og private fonde. Faktisk har vi i 2023 sprængt alle hidtidige rammer på det punkt, så en kæmpe tak til alle ansatte for en enestående og dedikeret indsats på disse vigtige og helt afgørende områder.

Jeg vil her særligt fremhæve etableringen af Center for Videnskab og Tro på baggrund af en bevilling fra Samfonden på lige godt 10 millioner kroner. Centret er tværfagligt og tværfakultært, men har til huse her på fakultetet og ledes af professor Per Sangild (SUND/TEO) og professor Niels Henrik Gregersen (TEO). Lige før sommer modtog vi derudover den glædelige nyhed, at Niels Henrik også har modtaget en bevilling på lige godt 5,6 millioner kroner fra Velux Fonden til projektet "CARNAL: En økologisk etik for krop, mad og kød", der ligeledes får til huse her på fakultetet. Tillykke til dem begge med de flotte bevillinger.

Før sommer modtog vi også den glædelige nyhed, at Augustinus Fonden har sagt ja til at bevilge 3,5 millioner kro-

ner til en delvis understøttelse af et andet vigtigt projekt ved fakultetet, nemlig transskriberingen og digitaliseringen af en betydelig del af Grundtvigs efterladte håndskrevne breve og øvrige tekster, der for de fleste af os i dag er svært tilgængelige i deres foreliggende form og dermed ligger ubenyttet hen i arkiverne. Projektet hedder “Grundtvigs Manuskripter Online” (GMO) og ledes af lektor Anders Holm, der nu er i gang med at søge de resterende midler – ca. 6 millioner kroner – til den fulde realisering af projektet. Et stort tillykke til Anders med bevillingen og det solide arbejde, der ligger bag.

Inden for det forskningsmæssige område har vi siden sidst haft et enkelt ph.d.-forsvar, da Bastian Felter Vaucanson i januar med stor succes forsvarede sin afhandling “La conversation éternelle. L’intimité spirituelle dans la correspon-

dance Guyon-Fénelon” som en dobbeltgrad imellem Université de Rennes 1 og Københavns Universitet.

Som altid byder nærværende nummer af TEOL-information på en bred buket af interessante artikler, der på fineste vis afspejler bredden i de forsknings- og uddannelsesmæssige felter ved Det Teologiske Fakultet. Vi kommer vidt omkring og markerer blandt andet 75-året for de første kvindelige præster i Danmark, ligesom der kastes faglige blikke på så forskellige personligheder som Michel Foucault, Hans Lassen Martensen, Søren Kierkegaard, Vera Amagensias og Giordano Bruno. Derudover bydes læseren på et “rejsebrev” fra Alabama og analyse af håndteringen af “afsindige” i 1700-tallets Danmark.

Rigtig god læselyst!

Fredag den 8. september 2023 kl. 13.15

**Semesteråbningsforelæsning ved professor Thomas Hoffmann:
“Bibelen genfortalt eller hvorfor Koranen studeres på Det Teologiske Fakultet”**

Sted: Kierkegaard auditoriet, Karen Blixens Plads 16, 2300 København S.

Arr.: Det Teologiske Fakultet

Hvad har vi lært af 75-året for kvindelige præster i folkekirken?

Af adjunkt, ph.d. Rasmus H.C. Dreyer

For en kirkehistoriker som mig er indførelsen af kvindelige præster en af de mest skelsættende begivenheder i den danske lutherske kirkes historie. Årets markering af folkekirkens første ordination af kvinder i 1948 har tydelige udviklingslinjer bagud i historien, og glemte skikkelser er kommet frem i dagens lys. Men markeringen har også vist, hvor anderledes forholdene er i verden omkring os, og hvor meget vi stadig ikke ved om kvinder og køn i Danmarks kirkehistorie.

Fejringer her og der

75-året for kvindelige præster i folkekirken er med god grund blevet markeret både akademisk og i kirkens og kulturens verden. På Det Teologiske Fakultet udbød jeg sammen med lektor Tine Reeh et valgfag, og sammesteds afholdt vi et åbent seminar om emnet. Der var oplæg om Luthers kvindesyn, grundtvigianismens betydning for sagen samt diakonisserne og de kvindelige missionærer som synlighedsfremmende aktører. Andre talere berørte missionsbevægelsernes modstand og nuancering de seneste årtier samt nutidens flydende kønsidentiteter og *queer*-teori som en mulig vej videre fra den binære forståelse af et kønnet præsteembede.

I april udkom der en diger forskningsantologi, *Guds ord i kvindemund. Om køn og kirke*, redigeret af Else Marie Wiberg Pedersen, og museet KØN i Århus åbnede dørene til en særudstilling. Folkekirkens stifter har fejret begivenheden med festgudstjenester – og sågar en fotoudstilling med portrætter af kvindelige præster uden ornat, altså kvinderne *bag* den klassiske, maskuline præstekjole, der siden 1948 har fået funktion af kønsneutraliserende embedsdragt.

Et historisk overblik

Folkekirken var den første lutherske statskirkelignende kirke, der tillod kvinder at blive præster. Den første ordination var den 28. april 1948 i Odense Domkirke. Andre vestlige kirkesamfund har i de seneste 150 år også ladet sig påvirke af kvindernes gradvise emancipation og den generelle bestræbelse på kønslighed.

Det Nye Testamente er fyldt med kvindeskikkelser og kvinder med embedsliggende opgaver, og selvom kvinder fra oldkirke til middelalder blev udgrænset fra visse former for kirkelige embeder, forsvandt de ikke ud af kirken af den grund. Eller kirkerne – for regner vi nu 'kætterske' retninger som montanismen

med i den tidlige kirkes historie, var der også i oldkirken både kvindelige profeter og ordinerede præster.

Klosterlivet gav især i vestkirken kvinder mulighed for at bestride de facto højere kirkelige embeder som abedisser, og i østkirken åbnede den græsk-ortodokse kirke i 2004 faktisk for, at kvinder kunne indtræde i diakonisseembeder og dermed assistere ved forvaltningen af sakramenter. Det er en ordning kendt fra den tidlige kirke. I den katolske kirke var og forblev præsteembedet og bispeembedet lukket land for kvinder. Men kvinder kunne til gengæld inkarnere kristne dyder på en anden måde end mænd; derfor var kvindelige helgener og dyrkelsen af Jomfru Maria ikke noget, der forsvandt eller formindskedes med tiden.

Med reformationen humaniseredes det kirkelige embede, og præsten skulle nu være en almindelig gift mand, der med sin kone skulle leve et forbilledligt kristent liv i ægteskabet til menighedens efterlevelse. Martin Luther mente, at kvinder kunne døbe og forkynde, når der ikke var mænd til rådighed. Det kunne også være i funktionen som jordemoder, der i Danmark i århundreder var et embede reguleret af kirkens lovgivning. Nogen skulle jo være præster – og det blev de gifte mænd, mens deres hustruer især kunne være udøvere af det i de lutherske kirker ofte glemte socialdiakonale embede.

Jeg har i mit bidrag, "Præsteægteskabet som mandligt-kvindeligt dobbeltembede" til *Guds ord i kvindemund*, undersøgt dette dobbeltkønnede embede. Det interessante er, at manden og kvindens fælles deltagelse i præsteembedets opgaver på sin vis banede vej for, at kønnene kunne skifte plads i embedet: At kvinden

kunne bestride det offentlige læreembede og manden den sociale funktion som ægtefælle i præstegården. Kvinderne fik i øvrigt også valgret til menighedsrådene i 1903 ud fra teologiske og praktiske begrundelser: De havde del i det almene præsteembede, og de var uundværlige for kirkens praktiske og sociale funktioner.

Luther gjorde på sin tid det særlige præsteembede modsat det almene præstedømme til en funktion af uddannelse og kvalifikationer. Dermed blev faktisk lagt endnu en grundsten til indførelsen af kvindelige præster i det 20. århundredes folkekirke. For når man i Danmark siden 1916 havde haft kvinder, der var uddannet som cand.theol.'er, kunne man så opretholde traditionen mod kvindelige præster, når nu kvinder var ligeså kvalificerede som mænd? Nej. Alligevel blev der i Danmark i 1921 indført et forbud mod kvinder som præster.

Danske forløbere

1700-tallets lutherske pietisme fremhævede det almene præstedømme på bekostning af den stive præstestand, hvis tro ikke var levende og i bevægelse. Kvindelige prædikanter som degne-datteren Marie Wulff dukkede op, men blev snart efter reguleret af krav om den mandlige præsts tilstedeværelse, så bibeludlægningen blev garanteret af præsten og ikke den usikre indre åbenbaring. Gløden var dog antændt. De vækkelser, der udsprang af pietismen i Danmark – både grundtvigianismen og missionsbevægelserne – blev drevet frem af kvinder som talere, lægmandsprædikanter og missionærer i ind- og udland.

Som eksempel grundlagde missionæren Anne Marie Petersen i 1921 en

grundtvigskinspireret skole i Indien, der i øvrigt blev åbnet af vennen Ghandi. Men da hun nogle år senere skulle være præst i Danmark, måtte menigheden i Thy bryde ud af folkekirken på grund af de nye regler mod kvinder som prædikanter. Hvorfor kunne denne missionær og prædikant virke i Indien, men ikke i den lokale sognekirke?

Den grundtvigske bevægelse var her afgørende. Det kirkelige arbejde på højskoler, i gymnastiskbevægelsen, i den sønderjyske sag og i frimenigheder på kanten af folkekirken blev vejbereder for kvinder som præster i folkekirken. Jørgine Abildgaard fra Snoghøj Gymnastiskhøjskole kombinerende gymnastikken med præstegerningen, udgav en prædikensamling og fik rejst en kirke på stedet. Vel at mærke før 1948.

Den diakonalt uddannede Maren Sørensen blev i Liselund – i det grundtvigske mekka på Sjælland – vakt for sønderjydernes sag. Hun rejste kirke og sognehus i Sydslesvig og blev i 1940 ordineret i Havrebjerg Frimenighed. Det var Danmarks første kendte præsteordination af en kvinde – men lige akkurat uden for folkekirken. Efter alt at dømme hverken døbte eller indstiftede hun nadver. Det gjorde derimod en anden kvinde, nemlig en tysk, kvindelig flygtning, der fungerede som præst i de tyske krigs-flygtningelejre i Oksbøl efter 1945.

Folkekirken i Danmark kan ganske vist bryste sig af at have været *firstmover* som institution på grund af statens regulering i lovgivningsmæssig henseende – bare ikke teologisk. Her er det vækkelserne, som vi netop skal se hen til. Strømmingerne har rod i 1700-tallet, for lutherdommens vedkommende som sagt i pi-

etismen. Men vækkelser fra dette århundrede fik form af andre kirkesamfund. Det gælder fx herrnhuterne (Brødremenigheden), der også influerede dansk teologi i perioden, men også metodismen.

Et vigtigt fællestræk var tanken om en radikal individualiseret gudstro. Kvækernes Georg Fox – af samtidens danske samfund anset som en farlig form for separatistisk pietisme – lagde vægt på det indre lys, der virkede ligeså godt i kvinder som mænd. Omkring 1900 kunne metodismen i Danmark fremvise et eksempel over for folkekirken, da en amerikansk kvindelig metodistpræst prædikede i København. Her var en frikirke med til at vise den deltagende danske offentlighed, at kvinder kunne være dygtige prædikanter. Førnævnte Maren Sørensen var tilmed vokset op i en metodistisk præget familie.

Verden omkring os

Blandt de protestantiske kirker har den anglikanske kirke haft store udfordringer med indførelsen af kvindelige præster og biskopper. Den anglikanske kirke har mange deltagende samfund fra det globale syd, hvor liturgien nok er mere liberal end i England, men embedssynet derimod mere konservativt. Den hjemlige anglikanske kirke i England tilsluttede sig først i 2013, at kvinder kunne blive biskopper, selvom det har været praktiseret i bl.a. USA siden 1989. Ved kong Charles IIIs kroning i maj 2023 medvirkede en kvinde, Londons biskop Sarah Mullally, nu på en central plads i liturgien.

At udviklingen ikke kun går én vej, vidner diskussioner inden for både anglikanismen og nutidens lutherdom om. De

amerikanske lutheranere er delt i konservative og liberale kirker, hvor spørgsmålet om ordination af kvinder er et stridsemne. Den lutherske kirke i Jordan og Det Hellege Land ordinerede så sent som i januar i år sin første kvindelige præst, Sally Azar, i Forløserkirken i Jerusalem. En ordination med deltagelse af gejstlige fra ikke mindst de nordiske lande. Hvor modstanden heller ikke er endegyldig død.

I 1947 bebudede 514 folkekirkepræster, at der ville være tale om en skismatisk handling, hvis kvinder kunne ordineres. Sådan gik det. Og skismaet blev indbygget i folkekirken med stadige udfordringer om præsters kollegialitet og gudstjenestefællesskab mellem mandlige og kvindelige gejstlige. Siden 1978 har en undtagelsesparagraf fra ligebehandlingsloven været gældende for folkekirken, så menighedsråd kan fravælge kvindelige ansøgere. Debatten om dennes afskaffelse har været i gang igen siden 2022, hvor biskopperne tilsluttede sig dens afskaffelse, mens den siddende regering har vist sig mere tilbageholdende.

Spørgsmålet om kvinders adgang til præsteembedet er i den forstand altid en politisk sag. Det gælder også i den luther-

ske kirke i Letland. Her blev kirken i 1975 tvunget af de sovjetiske myndigheder til at acceptere kvindelige præster, men en ny ærkebiskop i 1993 indvarslede en konservativ modreaktion ved ikke at ville ordinere kvinder til den lettisk-lutherske kirke. Derimod har den lettisk-lutherske udlandskirke en kvindelig biskop.

Kvinder og køn i kirkehistorien

Historien er kronologisk fremadskridende. Også kirken bevæger sig i tiden, men ikke altid med tiden. Der er på bagkant af årets jubilæum i Danmark nok at tage fat i for fremtidig forskning: Vi mangler i dansk sammenhæng stadig forskning i kvinder og køn i kirkehistorien. For kvinderne er ligeså meget en del af kirkehistorien som mændene. De er sværere at finde på grund af historiens og kildernes forhold, men der gemmer sig righoldige muligheder for at udforske tidlige kvindelige prædikanter, jordemødre, læreinder, præstefruer, præstedøtre, professorfruer og kvinder i vækkelserne – ja, selv nogle af de kvindelige præstepionerer ved vi stadig ganske lidt om. Forskningen kan ikke stå stille. Historien gør det i alle tilfælde ikke.

Torsdag den 14. til fredag den 15. september 2023

Konference:

KOMME DIT RIGE - Har kirken mistet sin revolutionære nerve?

Sted: Det Teologiske Fakultet, Karen Blixens Plads 16, 2300 København S.
Arr.: Center for Kirkeforskning, Det Teologiske Fakultet, med Fyens Stift, Helsingør Stift, Københavns Stift, Roskilde Stift og Lolland-Falsters Stift.

Derfor skal vi fortsat læse Foucault – især som teologer!

Aflektor, ph.d. Mads Peter Karlsen

I begyndelsen af 1970'erne gik den franske filosof og idéhistoriker Michel Foucault rundt i Paris og undrede sig. Han havde gennem en årrække været involveret i flere sager, hvor minoritetsgrupper kæmpede imod forskellige former for undertrykkelse. De psykiatriske patienter, som han havde arbejdet med i sine unge år, de studerende, som han havde mødt som gæsteprofessor i Tunesien, de indsatte i de franske fængsler, hvis vilkår han søgte at forbedre, de homoseksuelle, som han selv tilhørte.

Foucault havde erfaret et fællestrek ved disse kampe: Den magtudøvelse, som der blevet kæmpet imod, havde hverken karakter af rå vold, politisk manipulation, juridiske sanktioner eller økonomisk udbytning. Den magt, der var på spil her, var rettet imod de kæmpendes individuelle identitet. Det er den erfaring, Foucault sætter på begreb med et ord, der næsten er blevet synonym med hans navn: subjektivering (*subjectivation*).

Det moderne subjekts genealogi

Med termen subjektivering peger Foucault på to centrale forhold ved den moderne magtudøvelse, som allerede ligger i ordet subjekt (*sujet*): At være underkas-

tet en anden gennem kontrol og afhængighed og at være bundet til ens egen identitet gennem samvittigheden og den viden, man har om sig selv. De to aspekter er for Foucault tæt forbundne: Det er i kraft af de sandheder om os selv, som vi påtager os, at vi underkastes en bestemt magtudøvelse.

Det er endvidere en vigtig pointe, som ikke er blevet mindre aktuel med de seneste års opblomstring af identitetspolitikken, at disse sandheder om os selv, ikke så meget er noget, vi påtvinges, som noget, vi gerne og ofte ganske frivilligt selv påtager os. Ja, som vi måske ligefrem vil kæmpe for, at andre bekræfter. At det forholder sig sådan, har ifølge Foucault at gøre med to forhold.

For det første skyldes det forestillingen om, at der er en nødvendig og normativ sammenhæng mellem sandhed og frihed. At kende og ikke mindst udsige sandheden om os selv (og andre) er frisættende; derimod er det modsatte – ikke at ville kendes ved eller rykke ud med sandheden om sig selv (og andre) – tegn på undertrykkelse, censur og selvbedrag. Derfor har vi en forpligtelse til at kende og kendes ved sandheden om os selv og hinanden.

For det andet har vores villighed til at fremsætte og påtage os en bestemt sandhed om os selv ifølge Foucault at gøre med, at fordringen om at gøre dette oftest kommer til udtryk sammen med et tilbud om omsorg og vejledning. I det moderne velfærdssamfund kunne det fx være i form af elevsamtaler, rygestopsamtaler og medarbejderudviklingssamtaler.

I disse mere eller mindre formaliserede vejlednings- og omsorgssituationer inviteres eller opfordres vi med henvisning til vores eget bedste til at fremsige sandheden om os selv: Hvordan kan det være, at vi ikke kan sidde stille i matematiktimerne og dermed ikke får lært det, vi skal? Hvorfor tror vi, at vi ikke kan holde op med ryge og dermed risikerer at dø? Hvilke årsager mener vi selv er skyld i, at vi bliver stressede, og dermed ikke kan gøre vores arbejde ordentligt?

Gennem disse samtaler forpligtes vi samtidig på den sandhed, som vi udsiger om os selv. Der etableres derved en subtil magtrelation mellem den, der forpligter sig gennem den sandhed, som hun udsiger om sig selv, og så den, der opfordrer til og bevidner denne sandhedsudsigelse. Læreren, lægen og mellemlederen kan således altid holde os fast på det, vi har sagt om os selv: "Du har jo selv sagt det ..."

Det er afsættet for Foucaults filosofiske arbejde, opsummeret i nøgleteksten *Le sujet et le pouvoir*, nemlig at skrive historien om de forskellige måder, hvorpå mennesker i vores kulturkreds er blevet gjort til subjekter.

En sådan historieskrivning eller genealogi handler kort sagt om at problematisere samtidens selvfølgeligheder om, hvem vi er, ved hjælp af fortidens

fremmedhed for at åbenholde fremtidens muligheder for, at vi kan blive noget andet. Foucaults anliggende er således – i forlængelse af Kants bestemmelse af oplysning som menneskets udgang af dets selvforskyldte umyndighed – på én gang kritisk og opbyggeligt.

Teologisk relevans

Foucaults filosofiske projekt er relevant for teologien af mindst to grunde. For det første bliver teologien mindet om sin egen kritiske og ikke mindste selvkritiske impuls. Det er nemlig ikke kun filosofien, der bør tage Hegels advarsel om ikke at forfalde til ren opbyggelighed alvorligt. Det gælder også teologien. Foucault forstår som antydet sit eget projekt som et forsøg på at gentage den kritiske etos, han finder i Kants berømte essay om oplysning, nemlig en vilje til ikke at lade sig regere eller lede af andre, til at stille spørgsmål ved de måder, hvorpå vi regeres og ledes (*comment ne pas être gouverné?*).

Derfor er det måske overraskende, at Foucault peger på Bibelen og dens rolle efter reformationen som det historiske udgangspunkt for denne kritiske etos. Bibelen bliver særligt med Luther målestokken for teologiens kritik af kirkens magt og dens måde at regere på, hævder Foucault i en forelæsning fra 1978 med den sigende titel *Qu'est-ce que la critique?*

For det andet spiller kristendommen en hovedrolle i Foucaults komplekse undersøgelse af, hvordan det moderne subjekt – og de viden- og magtformer, der understøtter det – er blevet til. Det er en undersøgelse, der udfoldes i to tætforbundne forskningsprojekter fra midten af 1970'erne frem til Foucaults død i 1984

om regeringskunstens og seksualitetens historie.

Pastoralmagt og bekendelse

I den genealogi over den moderne regeringskunst, som Foucault udarbejder i sine forelæsninger på Collège de France fra 1975 til 1980, fremhæver han to fundamentale slægtsskabslinjer. På den ene side den politiske tænkning, der udvikles i den antikke græske bystat, og på den anden side den ledelsesform, som ifølge Foucault opstår i oldkirken, og som han benævner pastoral magt (*pouvoir pastoral*). Denne betegnelse henviser til forestillingen om, at den, der udøver magt, opfører sig som en hyrde, der drager omsorg for sin flok.

Pastoralmagt er kort sagt er en form for ledelse, hvor en bestemt person – pastoren – gennem individuel vejledning og omsorg for den enkeltes dennesidige livsførelse arbejder for at sikre hendes sjæls frelse i det hinsides. Afgørende herfor er, at pastoren har indgående kendskab ikke alene til den enkeltes handlinger, men også til dennes tanker, følelser og begær, idet disse risikerer at vildlede den enkelte på dennes vej mod frelsen. Den enkelte er derfor forpligtet til at søge sandheden om sig selv og til at dele denne sandhed med pastoren. Pastoralmagt er således en magtudøvelse, som baserer sig på en bestemt form for sandhedsudsigelse: bekendelsen (*l'aveu*).

Med bekendelse mener Foucault hele den række af forskellige teknikker, fra oldkirkens bodsøvelser og munkevæsnets selvgranskning over den katolske kirkes institutionaliserede skriftemål til protestantismens sjælesorgspraksis, hvorigennem den pastorale ledelse i én

og samme bevægelse afdækker og pålægger den enkelte en indre, skjult sandhed om sig selv. For Foucault udgør den kristne bekendelse arketyperen for den subjektiverende magtudøvelse, som han mener kan genfindes overalt i det moderne velfærdssamfund: I bekendelsen bliver den enkelte igennem den sandhed om sig selv, som hun er forpligtet på at afsløre over for pastoren, netop samtidig underkastet denne sandhed.

En af de væsentligste følger af kristendommens pastorale ledelse er da også fremkomsten af en bestemt subjektivitet, nemlig kødet (*la chair*) eller det begærende subjekt (*le sujet de désir*), som i dag er blevet indlejret i nye sammenhænge uden for kirken (fx i psykoanalysen), og hvis tilblivelse Foucault undersøger nærmere i det posthumt udgivne fjerde bind af seksualitetens historie.

Det begærende subjekt

Den centrale figur i undersøgelsen af det begærende subjekt er Augustin, som indstifter det, Foucault betegner som eksistensens libidinalisering. Augustin beretter i sine *Bekendelser*, hvordan han i forlængelse af sine erindringer om kærligheden til sine ungdomsvenner spørger sig selv, om der under disse tilsyneladende uskyldige følelser ikke alligevel lå noget, der hørte kødet til. For Foucault er den mistænksomhed, som her gør sig gældende, udtryk for en splittelse i subjektet, eller rettere i subjektets vilje, der for Augustin viser sig legemligt i den ufrivillige erektion. Det er netop denne splittelse, der ligger til grund for subjektets erfaring af sig selv som mangelfuldt.

Det begærende subjekt er ifølge Foucault mangelfuldt i dobbeltforstand. Det

burde for det første være noget andet, end det er: Det burde være et rent og ubesmittet subjekt, og derfor må det konstant søge at afsløre og afstå fra dets lystfyldte tanker og følelser. Det kristne subjekt kan derfor paradoksalt nok også kun afdække sandheden om sig selv gennem et vedvarende afkald på sig selv. Det er denne forestilling om en mere oprindelig, men nu tabt, tilstand (syndefaldsmyten), som driver det kristne subjekts bestandige selvgranskning og selvafkald.

For det andet er det kristne subjekt mangelfuldt i betydningen utilstrækkeligt: Uanset hvor meget det gransker sig selv, er det aldrig nok, fordi jo mere det gransker sig selv og sit begær, desto mere må det fornægte sig selv og sit begær, og jo mere det fornægter sig selv og sit begær, desto mere må det granske sig selv og sit begær. Bekendelsens begærende subjekt indstifter således en intim forbindelse mellem seksualitet, subjektivitet og sandhed, der bliver afgørende for den pastorale magtudøvelse, men også en selvets hermeneutik (*herméneutique de soi*), som konstituerer et særligt selvforhold.

Teologisk selvbesindelse efter Foucault

Afslutningsvis må vi vende tilbage til den opfordring til teologisk selvkritik, som Foucault mener, at kristendommen

rummer. Når vi i forlængelse af reformationsjubilæet i 2017 for eksempel ustandselig skal høre om alle de herligheder – tillid, frihed, socialt ansvar – som det moderne samfund skylder den lutherske kristendom (hvis ikke ligefrem Luther selv), så udgør Foucaults undersøgelse af pastoralmagten en kærkommen påmindelse om, at disse fænomener måske ikke altid er helt uskyldige.

Omvendt kan Foucaults læsning af Augustin måske få os til at overveje, om vi nu også bare kan afskrive læren om arvesynden som et utidssvarende levn fra en kropsforskrækket og åndsformørket fortid – sådan som en del teologer synes at mene. Kunne det være, at Augustins libidinalisering af eksistensen – og læren om arvesynden som ligger til grund herfor – udtrykker en for vores selvforståelse fortsat skelsættende indsigt i menneskets forhold til sig selv, nemlig erfaringen af én selv som en anden, som Foucaults kollega Paul Ricœur har udtrykt det? Det er en indsigt, der er højaktuel i en tid, hvor vi har ualmindelig travlt med at påberåbe os vores identitet.

PS. Har man efter endt læsning fået lyst til mere, så er der en Foucault-læsekreds på fakultetet, hvor alle er velkomne. Skriv gerne til mpk@teol.ku.dk eller lan@teol.ku.dk for yderligere information.

Hans Lassen Martensen som eksistens-tænker

Eksistensens rolle i dansk religionsfilosofi og teologi

Af adjunkt, ph.d. Elizabeth X. Li

Skal man gætte på, hvilken alumne fra Københavns Teologiske Fakultet der er beskrevet som “the greatest philosophical genius the Lutheran Church possesses in all of Europe ... the greatest Protestant theologian of the present century”, er det muligt, at svaret vil overraske. For der er hverken tale om Søren Kierkegaard eller N.F.S. Grundtvig. Ordene af den engelske forfatter Edmund Gosse er i stedet hæftet på en teolog, hvis anerkendelse og indflydelse som tænker mange nok ikke tænker på i dag: Hans Lassen Martensen.

Martensen blev født i Flensborg i 1808 og begyndte at studere teologi på Københavns Universitet i 1827. I 1838 blev han udnævnt til lektor på Det Teologiske Fakultet, med ansvar for et fagområde nogenlunde svarende til etik og religionsfilosofi. I det følgende årti blev han forfremmet til professor, udnævnt til hofprædikant, og fra 1854 til sin død i 1884 var han Sjællands biskop.

Biskop Martensen er i dag primært kendt fra 1800-tallets kirkehistorie og særligt som genstand for Kierkegaards bidende polemik. Men helt frem til starten af det 20. århundrede var han en af landets mest toneangivende og ansete skikkelser. Hans tekster blev oversat til

svensk, tysk, fransk, hollandsk, ungarsk og engelsk, længe før Kierkegaards værker nåede ud over Danmarks grænser. Hans omfattende forfatterskab dækker alt fra religionsfilosofi, erkendelsesteori, etik, mysticisme og dogmatik til social- og kirkepolitik, poesi og litteratur. For Martensen som både tænker og præst er et gennemgribende, men overset fokus den menneskelige eksistens.

Ny adjunkt i etik og religionsfilosofi

Netop Martensens interesse i eksistens samt hans indflydelse på dansk teologi og filosofi er emner, som jeg fortsat vil beskæftige mig med under mit adjunktur i etik og religionsfilosofi, som blev påbegyndt 1. februar 2023. Selvom ansættelsen for mig markerer en tilbagevenden til Danmark efter 10 år på henholdsvis University of Oxford og Princeton University, har København aldrig været langt væk. Universitetet og særligt Det Teologiske Fakultet har dannet ramme for min forskning i de begrebslige muligheder og eksistentielle spørgsmål, der opstår i grænseområdet mellem filosofi og teologi – et område hvor både Martensen og Kierkegaard er vigtige samtalepartnere.

Eksistens i dansk teologi og filosofi

Skildringen af Kierkegaard som “eksistentialismens fader” og som en figur ude af trit med sin egen samtid har haft forskellige idehistoriske konsekvenser. Blandt andet har den overskygget det faktum, at den danske tænkning allerede fra begyndelsen af det 19. århundrede var optaget af spørgsmålet om eksistens. Filosofen Harald Høffding pegede i sin tid på, at den danske filosofis interesse i spørgsmål, som ligger i grænselandet mellem streng videnskab og livet selv, fordrede en medtænkning af filosofernes egen personlighed og liv. Det har gjort psykologi og etik til bærende elementer i denne system-kritiske filosofiske tradition. Teologen Søren Holm understregede på lignende vis, at dansk tænkning stort set altid har kunne karakteriseres som en personlighedsfilosofi, hvor det psykologiske og det etiske står i centrum.

Den danske filosofis eksistentielle omdrejningspunkt eksemplificeres tidligt i Heinrich Steffens’ *Indledning til filosofiske Forelæsninger* fra 1802, hvor filosofien understreges som et “*levende System, ikke en død Classification*”. Steffens mente, at filosofiens opgave skulle være at erkende det evige. Men fordi filosofien derved søger noget, der går udover menneskets endelige horisont, må opgaven nødvendigvis tilegnes af den enkelte som et personligt problem og filosofien selv forstås som et trosspring, der skal udledes i tilværelsen.

Mange år senere beskrev Grundtvig sin fætter Steffens som tænkeren, der erstattede tør rationalistisk teologi med levende religion. Steffens inspirerede mange af universitetets filosoffer såsom

Martensens og Kierkegaards lærere, F.C. Sibbern og Poul Martin Møller. De gjorde begge den troendes liv til udgangspunktet for en filosofisk tænkning, som skal forene tro og viden ikke ved at afsondre sig fra den menneskelige eksistens, men netop ved at tage denne alvorligt. Martensens eget virke var således motiveret af disse ideer, men i høj grad også af sine personlige oplevelser med, hvad der bedst kan beskrives som en eksistentiel krise.

Martensen som eksistens-tænder

I sin selvbiografi beskriver Martensen, hvordan han mod slutningen af sit studie oplevede en dyb livsledelse. Han så denne som resultatet af et ensidigt fokus på det intellektuelle og rationalistiske på bekostning af livet selv, hvilket havde fået ham til at glemme, at det højeste burde være at opleve Gud i livet ikke i fornufte. For uden dette eksistentielle perspektiv vil al viden reduceres til et begrebsligt skyggespil. Disse overvejelser bliver grundlæggende for Martensens videnskabelige afhandlinger i religionsfilosofi, dogmatik og etik.

I sin religionsfilosofiske licentiatsafhandling fra 1837, *De autonomia conscientiae sui humanae in theologiam dogmaticam nostri temporis introducta*, understreger Martensen, at menneskets selv-bevidsthed og autonomi skal forstås som grundlæggende religiøse – altså grundet i menneskets forhold til Gud. Men dette forhold skal ikke forstås rent metafysisk. Det er snarere et virkeligt og personligt forhold, som udledes i tilværelsen. Derfor er menneskets fornøft underordnet “den levende og personlige Virkelighed, der ikke alene indbefatter

Livets abstracte *Former*, men Livet selv”. Den menneskelige selvbevidsthed skal ikke udelukkende undersøges på logisk vis, men også teologisk og antropologisk, for der skal ikke kun spørges til “hvoreledes det forholder sig til Væren og Tilværen, men med selve *Livet*”. Martensen definerer religion som et eksistentielt forhold til Gud, hvilket udgør menneskets essens, natur og eksistensbetingelser. På denne måde er hans religionsfilosofi karakteriseret ved et stærkt fokus på menneskets virkelige tilværelse som grund for teologisk og religiøs viden samt klar filosofisk erkendelse.

Dette fokus videreudvikles i Martensens hovedværk *Den Christelige Dogmatik* fra 1849. Der var høje forventninger til dette værk, som den samtidige Fredrika Bremer beskriver i sin *Lif i Norden* fra samme år. Martensen spås til at forny det religiøse og kirkelige liv og gøre teologien populær igen igennem hans “levvande ord” og evne til at kaste “ljus öfver hela tillvarelsens omkrets, öfver alla lifvets fenomen”.

I sin dogmatik holder Martensen fast i sin ide om religionen som et “Existentialforhold” til Gud. Samtidig er Gudsforholdet beskrevet som den “dybeste Existentialmodsatning”, som ikke kan løses i tænkningen eller indbildningskraften, men kun “i Eksistensen”. For at bedrive dogmatik, forklarer Martensen, må kristendommen være en eksistentiel sandhed for dogmatikeren selv, og tro defineres som eksistentiel erkendelse. Derfor skal kristendommen hverken ses som lov eller lære, men som et nyt liv. Derved afhænger det “Saliggørende” ikke af dogmatisk viden, men af “Meddelelsen og Tilegnelsen” af dette nye liv

i Kristus, som den sande og virkelige eksistens. Det er en ide, der har påfaldende sammenfald med Kierkegaards insisteren på, at kristendommen er en eksistensmeddelelse, ikke en lære.

Tre årtier efter sin *Dogmatik* udgiver Martensen *Den Christelige Ethik*, hvori han søger svar på, hvordan etikken kan sideordnes med dogmatikken. I hans øjne er etikken ikke vægtet ligeså højt som dogmatikken, fordi det er så meget mere vanskeligt at begrebsliggøre og systematisere “det menneskelige Livs og de menneskelige Handlingers vidtforgrenende og forviklede, labyrinthiske Mangfoldighed”. Etikken må derfor være en praktisk lære baseret på det virkelige livs særegenhed og diversitet, som fremstiller det moralske liv i dets *udvikling* mod idealet, snarere end som en almenyldig livsanskuelse. Da den jordiske eksistens er ufærdig og fragmenteret, kan det etiske ideal kun efterstræbes.

Ifølge Martensen skal den kristne etik balancere mellem et pessimistisk udsyn, hvori eksistensen forstås som et uløseligt problem, der fremhæver livets modsætninger og behov, og så et tilsvarende optimistisk perspektiv, hvor eksistensens kreativitet og evne til at inspirere understreges. Martensen erklærer med henvisning til Aristoteles, at det kun er den mest noble tænkning, der kan anerkende eksistensens dissonans – en pointe der minder meget om Kierkegaards egen påstand om, at kun det vanskelige inspirerer de højhjtede.

Kierkegaardske ligheder og forskelle

Parallellerne i Martensens og Kierkegaards positioner var tydelige allerede for

deres samtidige. Teologen C.E. Scharling skriver følgende i *Nyt Theologisk Tidsskrift*: “den Bestemmelse, der af [Kierkegaards] Venner ofte tilegnes ham som en ny Opdagelse, at *religion er et Eksistentiaforhold*, fremhæves hos Martensen med ikke mindre Eftertryk ... den Vægt, der af dem begge tillægges det *ethiske* moment, som i Martensens klare, sammentrængte og alvorlige Fremstilling maaske fremtræder med endnu større Energie, end hos Kierkegaard, der ... efterlader en Følelse som om hans Fremstilling ... kun [var] et Forsøg i den høiere Aandsgymnastik”.

Kierkegaard anerkender, at Martensens synspunkt er, at kristendommen skal være “et virkeligt liv” – men synes derimod ikke, at dette afspejles i Martensens eget liv. Kierkegaard erklærer derfor, at Martensen er død og har dræbt sig selv, fordi måden, hvorpå han skriver om den menneskelige eksistens og erkendelses-evne, vidner om en tænker, der har stillet sig uden for eksistensen selv.

Martensen roser til gengæld Kierkegaard for hans adrætte evne til at udtrykke *eksistenshemmeligheder*. Men han kritiserer ham også for at være hyklerisk, fordi han udviklede sin eksistentielle individualisme i konstant dialog med byens brogede skare på Københavns travle gader.

Fremtidige refleksioner

Der findes endnu ikke et omfattende komparativt studie af Martensens og Kierkegaards eksistenstænkning og deres gensidige indflydelse af hinanden. Men på sin vis er det afslørende, at de begge kritiserer hinanden for at være tankeløse med hensyn til det eksistentielle. Det peger nemlig på, hvor meget der netop er på spil for dem begge i spørgsmålet om eksistens.

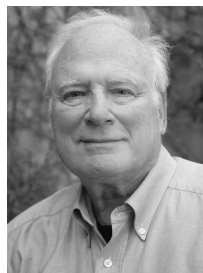
Martensens forsøg på at forny og forbinde den akademiske og kirkelige teologi gennem inddragelse af den menneskelige tilværelse fremhæver livets sociale, samfundsmæssige form såvel som dets individuelle og personlige udtryk. Samtidig skal Kierkegaards originalitet ikke reduceres ved at læse og fortolke hans eksistensbegreb og dennes problematisering i forlængelse af hans samtidige – det skal snarere uddybes og nuanceres.

Begge tænkere kan ses som vigtige repræsentanter for en større dansk tradition inden for eksistenstænkning, som således udgør en rig historisk kilde til videre refleksioner over værdien af et eksistentielt perspektiv for teologien, religionsfilosofien og etikken i dag.

Tekstens mening og musik

Kunsten at oversætte Kierkegaard

Af professor emeritus, dr. phil. Bruce H. Kirmmse

I begyndelsen af 1970'erne, da jeg kom til Danmark fra USA for at læse Kierkegaard på dansk, traf jeg en ældre herre. Skønt der var tale om et belæst og veluddannet menneske, måtte han indrømme, at han og ikke så få andre danskere med ham fandt Kierkegaards dansk så forvredet og indviklet, at de foretrak at læse den danske filosof i engelsk oversættelse.

Siden er jeg selv blevet oversætter af Kierkegaard til moderne engelsk, og det er en daglig udfordring at gengive tekstens mening – og at bevare musikken i den.

Sprogbrug og tone

At Kierkegaard stiller sine læsere – og oversættere – over for alvorlige udfordringer, skyldes ikke blot hans sprogbrug med et enormt ordforråd og en syntaks, som kan virke ganske snirklet. Det skyldes også hans *ideer*, som stiler efter at presse læseren til hans eller hendes yderste grænse og tit lykkes med det. Når det er muligt, forsøger jeg at bevare indtrykket af Kierkegaards syntaktiske excentriciteter, herunder de alenlange sætninger, sidebemærkningerne og de lange parentetiske kommentarer.

Det er velkendt, at Kierkegaard skrev med flere forskellige stemmer, som hver

især på sin vis var hans egen. I mine oversættelser forsøger jeg at indfange *tonen* i Kierkegaards stemme, dvs. den tone, som han valgte til sine fiktive forfattere – samt de toner, som han valgte til sig selv, når han skrev i eget navn. For også *dér* – i de værker Kierkegaard udgav i sit eget navn – kan tonen variere ret meget, alt efter hvilken genre værket tilhører, og hvilken virkning forfatteren sigter efter. Kierkegaard kan vælge at skrive med encyklopædisk-dannet høflighed, med skarphed, med blufærdigt skønsomhed, forbløffende lyrisk og meget mere.

Som talt af forfatteren

I mine oversættelser forsøger jeg at bevare *lyden* af sproget som talesprog, som *talt* af forfatteren og *hørt* af læseren. I sine journaler og notesbøger skriver Kierkegaard gentagne gange, at han komponerede sine tekster ved at sige dem højt, og at de kan og skal forstås bedst af en, som læser dem højt. I *Journalen NB:6* fra 1846 beder han ligefrem om, at “Læseren om muligt vil læse højt”, og lidt længere henne i samme journal forklarer han, “at jeg har sagt Alt højt for mig selv mange Gange førend jeg skriver det”.

Et år senere, i samme journal, tydeliggør han sin bøn til læseren: “Det der især

beskæftiger mig er det arkitektoniske-dialektiske, at der paa eengang for Øiet viser sig den Sætningernes Proportion, som igjen for Stemmen, naar man læser høit, er Rythmen – og jeg tænker mig bestandigt en Læser der læser høit. – Deraf kommer det igjen at jeg stundom sparer meget paa Brugen af Comma. [...] For Alt maa jeg gjentage, at jeg tænker mig Læsere, som læse høit og som da baade ere øvede i at følge hver en Tankes Svingning i det Mindste og igjen i at kunne eftergjøre det med Stemmen”.

Og igen i 1854, ikke længe før han døde, mindes Kierkegaard sin praksis som skribent: “[S]kjøndt det dog nu ogsaa saare sjældent falder mig ind: kan den pludselig vaagne, veemodigt, min gamle Lyst til [at] frydes ved Sprogformen. Jeg mener nemlig som Prosaiker at være istand [til] at naae Virkninger blot ved Sprogformen, som Digteren ikke kan opnaae skjønnere eller sandere. [...] Saaledes har jeg stundom kunnet sidde Timer forelsket i Sprogets Lyden, det vil da sige, naar Tankens Prægnants gjenlyder i den, saaledes har jeg kunnet sidde hele Timer, ak, som en Fløitespiller underholder sig med sin Fløite. Det Meste af hvad jeg har skrevet, er sagt mange, mange Gange, ofte maaskee Snese Gang[e] høit, er hørt førend det blev nedskrevet”.

Sikke en sprogkunstner! Hvem kan oversætte ham? Hvem kan bevare “Fløitespillerens” musik og overføre den til et andet sprog? I sandhed lader det sig ikke gøre. Dog må man prøve.

Min egen tilgang

At prøve gør vi så, vi stakkels oversættelse, altid bevidste om det berømte italienske “traduttore, traditore” – “oversætter,

forræder”, eller om man vil: “oversæt = underslæb”.

Når jeg tager fat på en tekst, især en Kierkegaardtekst som er mit speciale, begynder jeg – selv hvis jeg ikke har planer om at oversætte den – altid med at læse den højt. Hvis noget skal *tælle*, dvs. betyde noget, så skal det først kunne *tales*. Og denne højtælning gentages flere gange. I nogle tilfælde bruger Kierkegaard en syntaks, som er ganske enkel og ligefrem. Her er der ingen eller kun få problemer. Mange gange kan Kierkegaards stemme lyde lyrisk og klokkeklar; andre gange kan den lyde mørk, ekstremt abstrakt, på grænsen til det uforståelige. Alligevel leder jeg altid efter musikken i stemmen.

Efter at jeg har læst teksten højt tre, fire eller flere gange, skal jeg afgøre, hvordan jeg vil tackle den. Det gælder først kernen, *meningen* i Kierkegaards ræsonnement, og dernæst *grundene* for hans valg af ord og arkitektur under sætningernes konstruktion. Dette kræver tid og tålmodighed – og mod, fordi der altid er en risiko forbundet med at tyde en andens argumentation, og Kierkegaard udgør bestemt ingen undtagelse.

Selvet som eksempel

Lad os vælge en passage, som er blandt de vigtigste i Kierkegaards forfatterskab. Det er den berømte, særdeles abstrakte og – mener nogen – vanskelige definition af det menneskelige selv, som forekommer i *Sygdommen til Døden*. Her udvikler pseudonymet Anti-Climacus sin forklaring af selvet arkitektur (se boks).

Inden jeg fandt modet til at tage livet med Anti-Climacus’ tekst, havde jeg grublet i flere år over definitionen af sel-

Sydommen til Døden (1849)

Mennesket er Aand. Men hvad er Aand? Aand er Selvet. Men hvad er Selvet? Selvet er et Forhold, der forholder sig til sig selv, eller er det i Forholdet, at Forholdet forholder sig til sig selv; Selvet er ikke Forholdet, men at Forholdet forholder sig til sig selv. Mennesket er en Synthese af Uendelighed og Endelighed, af det Timelige og det Evige, af Frihed og Nødvendighed, kort en Synthese. En Synthese er et Forhold mellem To. Saaledes betragtet er Mennesket endnu intet Selv.

I Forholdet mellem To er Forholdet det Tredie som negativ Eenhed, og de To forholde sig til Forholdet, og i Forholdet til Forholdet; saaledes er under Bestemmelsen Sjæl Forholdet mellem Sjæl og Legeme et Forhold. Forholder derimod Forholdet sig til sig selv, saa er dette Forhold det positive Tredie, og dette er Selvet.

Et saadant Forhold, der forholder sig til sig selv, et Selv, maa enten have sat sig selv, eller være sat ved et Andet.

Er Forholdet, der forholder sig til sig selv, sat ved et Andet, saa er Forholdet vistnok det Tredie, men dette Forhold, det Tredie, er saa dog igjen et Forhold, forholder sig til hvad der har sat hele Forholdet.

Et saadant deriveret, sat Forhold er Menneskets Selv, et Forhold, der forholder sig til sig selv, og i at forholde sig til sig selv forholder sig til et Andet.

The Sickness Unto Death (2023)

A human being is spirit. But what is spirit? Spirit is the self. But what is the self? The self is a relation that relates to itself, or it is that in the relation which is the relation's relating to itself. The self is not the relation, but is *that* the relation relates to itself. A human being is a synthesis of the infinite and the finite, of the temporal and the eternal, of freedom and necessity, in short, a synthesis. A synthesis is a relation between two terms. Considered in this way, a human being is not yet a self.

In a relation between two, the relation is the third as a negative unity, and the two relate to the relation, and in the relation to the relation; thus, under the aspect of psyche, the relation between psyche and body is a relation. On the other hand, if the relation relates to itself, then this relation is the positive third, and this is the self.

Such a relation that relates to itself, a self, must either have established itself or have been established by another.

If the relation that relates to itself has been established by another, then the relation is surely the third, but this relation, the third, is in turn nonetheless a relation, relating to that which has established the entire relation.

Such a derived, established relation is the human self, a relation that relates to itself and, in relating to itself, relates to another.”

vet, og jeg blev nu tvunget til at afgøre, hvad Kierkegaard/Anti-Climacus *mente*. Jeg besluttede, at det vigtigste ord – og det vigtigste begreb, som kræver at blive forstået, hvis teksten og hele bogen skal kunne forstås – var “at”. Nemlig det “at” i det første afsnit af den citerede passage: “Selvet er et Forhold, der forholder sig til sig selv, eller er det i Forholdet, *at* Forholdet forholder sig til sig selv; Selvet er ikke Forholdet, men *at* Forholdet forholder sig til sig selv”.

Selvet er ifølge Kierkegaard/Anti-Climacus således ikke en ting, ikke noget som er, hvad det simpelthen er “som sådant”, men en kapacitet, en evne, en *kunnen*. På denne måde forstår jeg i hvert fald denne passage og dermed også denne vanskelige bog. Min forståelse er selvfølgelig også min egen fortolkning, og min

fortolkning er en nødvendig forudsætning for min oversættelse. Der er naturligvis altid en risiko for, at man tager fejl, og jo vigtigere bogen er, jo større er risikoen. Men sådan er det at være oversætter.

Mening og musik

Afslutningsvis vil jeg understrege, hvori en oversætters opgave består. Man skal forstå *meningen*, men ligeså vigtigt er det at bevare *musikken* i teksten – dens tale og tone. Dette har jeg bestræbt mig på at gøre i mine oversættelser. Hvorvidt det er lykkedes, må andre bedømme. Under alle omstændigheder finder jeg trøst i et udsagn, som den amerikanske digter W.S. Merwin citerer i indledningen til sin oversættelse af Dantes *Purgatorio*: “Don’t worry, no translation ever harmed the original”.

SKS er flyttet til Det Kgl. Bibliotek

Den digitaliserede udgave af Søren Kierkegaards Skrifter (SKS) er migreret til nye rammer. I foråret 2023 lukkede sks.dk, og indholdet kan nu kun tilgås via Det Kgl. Bibliotek.

Datagrundlaget, dvs. teksterne, kommentarerne, redegørelserne og hele det videnskabelige apparat, er altså det samme som før, men har nu fået en ny visning. Det er i samme rammer som andre dele af den danske kulturarv.

Dette sker for at fremtidssikre, vedligeholde og bevare de digitaliserede tekster.

Find mere info og direkte links til teksterne
på Søren Kierkegaard centerets hjemmeside: www.teol.ku.dk/skc

When Jesus Christ is the MAIN ATTRACTION!

Glimt fra et studieophold i Alabama

Aflektor, ph.d. Anders Holm

“Welcome to Sixteenth Street Baptist Church: Where Jesus Christ is the MAIN ATTRACTION!” Ordene brager ud gennem kirkens højtaleranlæg. Deres op-havsmand, den ulasteligt klædte hjælpepræst (*the deacon*), slår ud med armene, rynker brynene og siger med den særlige melodiske accent, som sorte i Sydstaterne har: “We are nooow in worship. Let’s pray!”

At være vidne

Straks sætter hammondorglet i for med en lettere dramatisk undertone at ledsage den efterfølgende bøn. I hverdagssproglige vendinger takkes Gud for endnu en dag, ja, for at vi igen er vågnet op og endda kan huske i går. Men mest af alt, siger hjælpepræsten, bør vi takke ham for, at han har givet os en vej til at kende hans vilje, da han med sin søn var hos os. Her fik alle en dør at gå ind ad. Døren til frelse.

Derpå beder han Gud om at velsigne os og beskytte os mod vores selvskhed og i stedet følge Kristus: “So that we might go, where you would have us to go. So that we might be witnesses of you on this Earth...” At følge Kristus og at være

vidner bliver gudstjenestens hovedtema, skal det senere vise sig. Bønnen virker spontan, men fremsiges på grund af samstemtheden med orglet med god rytme og inderlighed.

Koret og menigheden synger herefter en lille lovprisningssalme: “Praise God, from whom all blessings flow” – i en for en folkekirke-dude noget jazzet version med orgel, trompet og trommer, alt imens både hjælpepræsten, præsten og flere rundt i kirkerummet rejser sig op og så småt begynder at bevæge krop og arme og knipse og rocke med. Og fra nu af bliver det kun vildere ...

Birmingham i Alabama

Min 16-årige søn og jeg er til gudstjeneste i Birmingham, Alabama, i Sixteenth Street Baptist Church. Jeg er i foråret 2023 herovre for at studere amerikansk kirkeliv. Der er tale om en kirke, hvis selvforståelse er bygget op om dens historie. Menigheden blev stiftet i 1873 som den første baptist-menighed for sorte i den på det tidspunkt pulserende jernindustriby Birmingham. Byen bestod dengang fortrinsvis af afroamerikanere og migrantarbejdere fra Østeuropa, som

arbejdede under usle kår i industrien, samt den rige overklasse af fabriks- og mineejere, der dog som regel boede uden for byen, hvor luften var friskere.

I 1880 slog menigheden sig permanent ned på 16th Street, og i 1911 blev den nuværende kirke bygget. Bygningen domineres af to tårne med spidse kupler og i mellem dem en større rund kuppel med glasmosaikker. Den store kuppel hviler over selve kirkerummet, der igen ligger oven på en høj kælder med forskellige aktivitetsrum og køkken. Mest iøjnefaldende – set fra gaden – er den brede trappe, der leder op til indgangen.

Lige fra begyndelsen var menigheden et vigtigt samlingssted for Birminghams sorte indbyggere, og da borgerrettighedsbevægelsens kamp tog fart i slutningen af 1950'erne, blev den et naturligt hovedkvarter for denne i Alabama. Gennem årene afholdtes mange møder her, hvor man bl.a. planlagde flere af de store demonstrationer og andre aktioner. Der var også tætte bånd til prominente baptistpræster i bevægelsen som Martin Luther King og Fred Shuttlesworth.

“Bombingham”

Alt dette gjorde kirken en torn i øjet på dem, der ønskede at bevare den eksisterende segregationspolitik. Det blev ikke mindst tydeligt, efter at bystyret i Birmingham den 10. maj 1963 så sig nødsaget til at ophæve raceadskillelse på restauranter og toiletter og desuden løslod en række fængslede demonstranter. I den kommende tid eskalerede såvel politivoldden som volden i almindelighed mod Birminghams afroamerikanske befolkning og dermed også mod menighedens medlemmer.

Den ultimative tragedie indtraf søndag den 15. september 1963, da en bombe placeret i kirkens ene kældervindue eksploderede og dræbte fire piger i alderen 11-14 år. Klokkeren var 10.22, pigerne var i søndagsskole, og kirken var ved at gøre sig klar til gudstjeneste. Skønt denne bombe egentlig blot var en af de mange terrorbomber, som Ku Klux Klan anvendte i disse år (og gjorde byen kendt som “Bombingham”), var dette attentat så ekstraordinært rædselsfuldt, at det straks vakte afsky og fordømmelse både nationalt og internationalt.

To måneder senere blev John F. Kennedy myrdet. Det er ofte blevet sagt, at de to tragiske hændelser stik imod deres bagmænds hensigter tilsammen fremmede sympatien med borgerrettighedsbevægelsens sag og fremskyndede vedtagelsen af loven om borgerrettigheder, *The Civil Rights Act*, fra 1964.

Et tilflugtssted i en barsk verden

Forståeligt nok er bevidstheden om de fire små pigers død endnu stærk i menigheden. Flere af de gamle, som kommer her, var til stede dén søndag, blandt andet en søster til en af pigerne, der selv mistede et øje ved attentatet.

Ifølge en anden ældre kirkegænger, vi talte med, nævnes tragedien stadig ofte i gudstjenesterne i dag. Andet ville være umuligt. Ikke desto mindre forholder prædikanterne sig først og fremmest til nutiden, fortalte hun. Der er også nok at forholde sig til i denne del af Birmingham. Ikke mindst problemer med narko og vold samt en fattigdom, man dårligt kan gøre sig begreb om. Her er sjældent en nat uden skyderier. I denne sammenhæng fungerer kirken som et tilflugtssted i en barsk verden.

Den dystre kontekst gør det også nærmest rørende, at så mange tropper op til gudstjeneste i deres "Sunday Finest", som om man vil insistere på en form for værdighed midt i mismodet. De flotte hatte, slips, kjoler og jakkesæt i alle farver og de små drenge og piger i deres stiveste puds matcher kirkens røde gulvtæpper og velourbetrukne stole. Selve kirkerummet eller salen minder mest om et mindre dansk teater, med ca. 300 pladser, orkestret i siden, præsterne på scenen og korsangerne siddende hævet op bag dem foran orglet. Det er et rum, som er indrettet til samvær, intensitet og ikke mindst sang og musik.

To have a testimony

"Amen, please be seated", siger hjælpepræsten. Nu begynder den kvindelige organist for alvor at jamme, trommerne kommer på, og gospelkoret synger, "Oh, give thanks unto the Lord" og "I've got a testimony" ført an af en dygtig kvindelig leadsinger. Begejstringen er stor. Folk rejser sig undervejs, svinger fra side til side, klapper og synger med. Det gælder især de faste kirkegængere – som det jo er med gudstjenester alle steder.

Godt 25 minutter inde i gudstjenesten overtager præsten (*the reverend*) talerpulten. Han er iført en lang hvid præstekjole eller soutane (*cassock*), og man mærker med det samme, at der er meget på spil. Det går fra 0 til 100 på få sekunder: "I DON'T KNOW ABOUT YOU? BUT I'VE COME TODAY BECAUSE I HAVE A TESTIMONY TO MAKE!" – råber han med en tydelig allusion til den forudgående sang. "Oh, yeah", "Yes" og "All right" lyder det rundt i salen, og lidt overraskende, hvis man ikke lige er

så fortrolig med *call and response preaching*.

Herefter retter præsten sangens ord direkte mod menigheden og udbryster i et insisterende tonefald: "If you look back over your life. And you begin to think things over. You can truly say that you have been blessed. And you also ought to say: I have a TEEESTIMONY. If the Lord woke you up this morning, you have a TEEESTIMONY. If you got a car in your driveway, you have a TEEESTIMONY ...". Remsen fortsætter, mens der råbes "Oh yeah!" og "That's right!!" og klapper i begejstring.

Det hele falder lidt til ro igen. Gennem en længere seance oplyser præsten om kirkens aktiviteter. Herefter bydes de besøgende, ikke mindst gæsterne helt fra Danmark, velkommen, og han beder os vinke, så man kan se os. "Bless you", siger han fem gange og fortæller dernæst (igen), at her i kirken er Jesus "the MAIN ATTRACTION", og at hvis man ikke allerede kender ham, så kan man komme til det i dag med stor chance for, at han vil "revolutioniiiiize your life".

Stop GAZING and start GOING!

Efter et større indsamlingsritual for fuld musik, hvor nydelige gamle mænd og kvinder går rundt til alle med sølvbakker, når vi efter ca. 45 minutter frem til prædiken. Hvad der nu foregår de næste 40 minutter, kan ikke gengives i kort form. Her blot et lille glimt.

Det begynder med, at præsten forklarer, at alt i gudstjenesten har peget frem mod dette øjeblik, men nu må Gud tage over: "Now God we need you to speak because your people are listening. Speak God! So-

mebody needs a word of hope. ...”. Med andre ord forudsættes Guds tilstedeværelse i prædikenen. Og som om denne bevidsthed giver ekstra energi, går præsten nu langsomt op i tempo og lydstyrke for derpå at falde og atter stige. Dette mønster gentager sig gennem hele prædikenen, samtidig med at præsten for hver stigning bliver en tand mere højlydt og insisterende på en nærmest rappende måde.

Skønt det ikke er Kristi himmelfart, er prædiketeksten hentet fra beretningen i Apostlenes Gerninger (1,9-11) i King James-oversættelsen. Præsten tager udgangspunkt i englens ord til disciplene, der står og stirrer efter den himmelfarne i skyen: “Ye men of Galilee, why stand ye gazing up into the heaven?” Englens ord handler om, hævdes det, at vi ikke bare kan stirre (*gaze*) efter den opstandne og himmelfarne og lade livet glide forbi. Vi er ofte bange for livets overgange, for at bevæge os fra et sted til et andet. Men meningen med Kristi himmelfart er, at det blev overladt til os, hans disciple, at følge ham i det, han gjorde, og overskride grænser. Prædikenens tema bliver derfor: “Stop GAZING and start GOING!” Med andre ord fortolkes englens budskab som et ønske om Kristi efterfølgelse.

Kirken er her selv en del af problemet, siger præsten. Dens gudstjenester får os til at beundre Jesus i stedet for at handle som ham. Men vi bør handle, og det gør vi ikke godt nok. Derpå gennemgår han nogle passager i bjergprædikenen. De fortæller os netop: “That we gotta stop

GAZING and start GOING”. Med al den uretfærdighed og ulighed, der er i verden, al volden og alle de nederlag, vi ser, kan vi ikke bare stå og stirre. Efter mange uddybninger af denne pointe i voldsomme, men også humoristiske og nærværende udbrud, ender prædikenen med en energisk-rytmisk pointeopsummering i oneliners, der assisteres af hammondorglet. Og vi sidder temmelig målløse tilbage.

Nadver af plastik

Nadveren, som afslutter gudstjenesten, gøres der ikke meget ud af. Alle bliver siddende og finder deres plastik communion-kit frem, som man har fået udleveret ved indgangen. Præsten siger hurtigt indstiftelsesordene, rækker oblaten ud mod menigheden og fortæller, at den symboliserer Jesu Kristi legeme, hvorpå alle spiser samtidigt. Det samme med vinen, hvorpå han siger: “God bless y’all and have a great day”. Og vupti, så er gudstjenesten forbi.

Jeg havde lovet mig selv kun at beskrive denne gudstjeneste – ikke anmelde den, som man nogle steder har fået for vane. Det ville jeg faktisk heller ikke kunne. Dertil er liturgien, teologien og energiniveauet alt for fremmed for mig. Jeg kan egentlig blot konstatere, at vi var helt flade, da vi kom hjem, og at resten af dagen derfor absolut blev mere *gazing* end *going*.

Uddrag af stud.teol. Vera Amagensias Dagbog

Af cand.mag., stud.teol. Marie Winther Sall

Mandag begynder

Min uge starter først mandag eftermiddag – undervisning fra 13-15. Det er herligt, for så kan man strække weekenden lidt. Jeg nyder at sove længe, mens lyset langsomt siver ind under gardinerne og fordriver mørket og søvnen. Bare ikke lige i dag. Jeg skal aflevere en porteføljeopgave klokken 12. Mit vækkeur ringer og tvinger mig ud på cyklen og afsted mod fakultetet. Jeg følges med resten af København forbi Rådhuspladsen, hvor uret slår, som det altid gør, til tiden.

Cyklen parkeres under Hobbit-bakken, ind igennem svingdøren, forbi statuen af Kierkegaard, igennem Vandrehallen, til højre mod Markedspladsen og til venstre helt ned til Tabernaklet, studenternes helle.

Tabernaklet er altid hyggeligt og fyldt med lys. Det er et godt sted at sætte sig, hvis man gerne vil distraheres af venner, der kommer ind og hænger deres jakke – eller hvis man vil inddrages i diskussioner om Paulus' motiver for sit brevskriveri. Det er måske ikke det mest effektive sted at sidde og koncentrere sig, men suverænt det hyggeligste. Jeg finder en ledig stol, der ikke vipper for meget, og sætter mig.

Trods velkomne distractioner bliver opgaven færdig og sendes afsted til underviser, der om en uges tid vil sende den tilbage med sine kommentarer, og så er vi klar til den næste: opgavernes evige kredsløb.

Med pligterne opfyldt er det tid til frokost. Jeg bevæger mig ad administrationsgangen til Juras kantine, der har fænomenale falaffer. På vej tilbage til teologi ser jeg, at Fagrådet står klar med Kaffe og K(l)age. Her giver de en kop kaffe og en småkage, og vi kan komme med stort og småt, der irriterer os herude på fakultetet. Jeg har ikke nogen klager i dag – medvind på cykelstierne er vist uden for Fagrådets sfære.

Mens Alan hælder kaffen op til mig, fortæller han om denne måneds Dialogforum, hvor de snakkede om indeklima og Tabernakel-møbler med ledelsen; det overrasker mig, jeg vidste ikke, at ledelsen hver måned satte tid af til at mødes med de studerende og sikre, at begge parter ved, hvad de andre går og døjer med.

Jeg takker Alan for kaffen, som jeg tager med til min forelæsning. Kaffe er strengt nødvendigt, når man en mandag eftermiddag skal diskutere messiashemmeligheden i Markusevangeliet.

Tirsdag med parafrase

Tirsdag er der intet glimt af weekenden tilbage, jeg starter klokken 8 – og så er man jo i gang. Det er knapt lyst, da jeg kæmper mig over Langebro i silende regn. Cyklen parkeres under Hobbit-bakken, ind igennem svingdøren, til venstre ved statuen af Kierkegaard og ind i auditoriet af samme navn, af med regntøjet, på med uldtrøjen, frem med den bærbare. Nu er jeg så småt ved at være vågen nok til at lære, hvem “Markus” mon kan have været.

Trods en lyngennemgang af indicierne bliver konklusionen, at han nok var den, der skrev det meste af det såkaldte Markusevangelium. Præcis hvor og hvornår han gjorde det, er der til gengæld mange bud på.

Jeg sætter mig i Vandrehallen indtil frokost og finder et par venner, der gerne vil være med til at oversætte 1 Mos 1,1-20. Hebraisk er altid bedst sammen med venner, det er et sprog, der skal tales om for at få mening ud af det.

Vi holder os selv ved ilden, til klokken slår 12, og så har vi også fortjent en frokostpause. I dag har jeg madpakke med – kold pizza fra i går aftes, det er noget af det lækreste.

For at hjælpe på fordøjelsen trodser Sasja, Jørgen og jeg de grå skyer og går en tur igennem de grønne bakker ad grusstien, ud forbi DR Byen, og nyder den friske luft. Vi drister os over vejen til Fælleden, men må indse, at hvis vi ikke vil gå i mudder til knæene, må vi vende om. Så det gør vi. Tilbage igen, ind ad svingdøren, forbi Kierkegaardstatuen, igennem Vandrehallen, ind på Markedspladsen og op ad vindeltrappen, hvor vi finder et ledigt lokale. Her mødes vi med Tove og Susanne. Så er læsegruppen

samlet, sådan da, Line og Søren er med over Zoom, ellers kunne det ikke lade sig gøre. Heldigvis er vi eksperter i Zoom.

Sammen kaster vi os over at lave en parafrase af Markusevangeliets første bespisningsunder. Parafrasen skal præsenteres i næste uge. Selvom der fra start kom syv forskellige forslag, vil lykken, at vi hurtigt bliver enige om den parafrase, vi vil præsentere. Til den valgte parafrase tilføjer vi hurtigt lidt nær- og fjernkontekst. Med lettede smil ønsker vi hinanden tak for kampen, inden vi går hver til sit.

Jeg går dog ikke så langt, der er foredrag i Teologisk Forening i aften, så jeg finder mig en færdigsalat i den nærmeste butik, og da den er spist, sætter jeg mig og læser, indtil uret viser halv syv.

Vi mødes på Markedspladsen til et foredrag om kirken og digtning. I pausen køber jeg et glas vin i TeoBar, inden vi sætter os igen til spørgsmål og samtale. Således opløftet cykler jeg hjem i mørket under tunge skyer, regnen er heldigvis holdt op.

Onsdag og biernes summen

Onsdag er jeg blændet af solen, da jeg endnu en gang cykler over Langebro. Cyklen parkeres under Hobbit-bakken, ind igennem svingdøren, forbi statuen af Kierkegaard, ind i Vandrehallen og til venstre ind i Grundtvig-auditoriet. Her er dejlig varmt, når solen står ind ad de høje vinduer. Solen bliver dog hurtigt lukket ude af mørke gardiner, så det varme lys ikke formaster sig til at blænde for projektorens kolde stråler, der projicerer PowerPoint slide efter PowerPoint slide op på lærredet.

Til frokost mærker vi, at foråret for alvor har meldt sin ankomst. Mine venner og jeg sætter os på bænkerne ved græsset,

klar til et D-vitaminboost i den genopstandne sol. Jeg henter hurtigt min spegepølse fra køleskabet i studenterkøkkenet og smører en rugbrødsmad, som jeg tager med ud under åben himmel. Snakken går, og glæden over de første varme stråler gennemskinner alt.

Bilaugets bier summer roligt omkring os og viser stolt deres spritnye pollenbukser frem, inden de flyver tilbage til staderne med deres dyrebare last. Det er et forårstegn, der ikke er til at tage fejl af.

Vi nyder solen, indtil vi ikke kan trække den længere, tre timers forelæsning følger om den første skabelsesberetning. Tre timer lyder måske af meget, men når man har så passionerede undervisere, som vi har her på fakultetet, så går tiden let, selvom solen lokker. En kop kaffe og en kokostop fra cafeen hjælper også med at holde energiniveauet oppe.

Efter endt undervisning går turen hjem på kollegiet til lidt aftensmad og så tilbage til Teo til Trosforums foredrag om eksorcisme – aldrig er Kierkegaard-auditoriet set så propfyldt af mennesker. Der er ikke engang det mindste koldt, måske er emnet også med til at varme sindene. Efter et foredrag, et glas vin og en livlig diskussion kører cyklen hjem igen, mens stjernerne glimter svagt på fløjls Himlen over Langebro.

Torsdag med treenigheden

Jeg har skema fri torsdag og starter dagen derhjemme med at læse til min næste porteføljeopgave. Op ad dagen må jeg alligevel ud på fakultetet; bøgerne, som jeg skal bruge, befinder sig derude og er ikke til hjemlån.

Cyklen parkeres under Hobbit-bakken, ind igennem svingdøren, forbi statuen af

Kierkegaard og ind i Vandrehallen, hvor jeg ser et par af mine medstuderende og slår mig ned med dem. De sidder med dogmatikteksterne, og det burde jeg jo også, så jeg finder *Confessio Augustana* frem, porteføljeopgaven må vente. Sammen får vi snakket os frem til, hvordan treenigheden må hænge sammen, så er det bare at huske vores åbenbaring indtil undervisningen i morgen.

Vi stopper efter et par timer og bevæger os hen til Markedspladsen, hvor Arken holder udgivelsesreception med et glas vin og saltstænger. Denne udgave handler om naturen, et emne, hvis bredde afspejles smukt i de mange indlæg i tidsskriftet, skrevet af dedikerede studerende og alumner, undervisere og emeritusser. Det er imponerende, hvor meget dedikation vores lille fakultet kan mønstre. Da bladet er blevet præsenteret, flytter vi snakken ud i solen, men skyerne trækker sig sammen, og kulden minder mig om, at jeg jo egentlig kom herud for at læse i de stavnsbundne bøger.

Jeg finder tre solide kommentarer på hylden og – efter at have byttet dem ud med en lille hvid seddel i et rødt chartek – sætter jeg mig i læsesalen ved Vandrehallen og gør alvor af det. Læsesalen er stedet, hvis man ikke vil distraheres, og det har jeg simpelthen ikke tid til at ville lige nu. Efter et par timer er det tyndet gevaldigt ud blandt mine medstuderende, og jeg beslutter mig for at sætte bøgerne tilbage og køre hjem, inden mørket falder på.

Fredag slutter i Tabernaklet

Fredag er en rolig dag, jeg starter dagen ved flygelet på Markedspladsen. Gudrun spiller for, mens vi andre griber efter højskolesangbøgerne – de nye mørkeblå. Tre

glade sange hilser foråret velkommen. Over noderne smiler vi til hinanden, glæden ved sangen og solen er næsten til at tage og føle på, og vi jubler indvendigt over at dele den med hinanden.

Vi har lyst til at fortsætte i vores lille sangbøbbel, men pligten kalder. Underviserne haster til deres kontorer for at finde computere og bøger, inden de om ganske få minutter skal stå foran os studerende og udlægge diverse sandheder – eller tilnærmelser dertil. Jeg haster til Grundtvigauditoriet (hvad kunne være mere passende efter en morgensang?). Her hører vi om kristologien i *Confessio Augustana* og erfarer, at Helligånden ikke har fået sin egen artikel, men indordnes under artiklen om Kristus.

Klokken 12 haster jeg til kantinen. Rygtet har spredt sig over hele Søndre Campus: der er flæskestegssandwich i dag. Kantine åbnede klokken 11, og igennem glasvæggene så jeg masserne komme strømmende igennem Vandrehallen – ligesom gnuerne der græsser i kløf-

ten i en populær tegnefilm om en firbenet kongefamilie. Gnuerne har gjort deres arbejde grundigt, og jeg må ændre mine forventninger, smørrebrød med fiskefilet er heldigvis også godt.

Efter en dejlig lang frokost haster vi mod fodboldbanen, hvor vores ivrige FC Climacus skal spille mod de andre. Solen skinner, snakken går, og bolden flyver i mål – oftere i deres end i vores.

I sejrstrøg går processionen tilbage til Tabernaklet, hvor der kommer øl på bordet, tak TeoBar. Snakken går lystigt, vekslende mellem ugens mysterier i form af obskure græske verber og weekendplaner, der intet har med hverken soterologi, eskatologi, filologi eller nogen som helst andre -logier at gøre. Jeg skal slappe af, ses med venner og familie, og nåja, så lige et smut forbi det lille hus med tårnet og klokkerne, hvor jeg bliver mindet om virkeligheden, som venter mig på den anden side af studierne.

Således fornyet ser jeg frem til mandag morgen.

Kender du Grundtvigs Værker?

En online tekstportal, hvor førstetrykkene af N.F.S. Grundtvigs tekster ligger frit tilgængeligt. Tekstkommentarer forklarer de mest uforståelige ord, og introduktioner til hver tekst er skrevet af Grundtvigforskere. Det kan alt sammen downloades som pdf.

Udgaven kan bruges af alle, lige fra forskere, studerende og præster til almindeligt interesserede læsere af Grundtvigs forfatterskab.

To gange årligt udvides udgaven med nye tekster. Ved færdiggørelsen i 2030 vil den indeholde ca. 1000 af Grundtvigs værker. Se mere her: www.grundtvigsværker.dk

Giordano Bruno in Wittenberg (1586-1588)

By postdoc, PhD Sara Tagliatalata

In 1600, the Italian philosopher Giordano Bruno was burnt alive in Rome as a heretic. People today remember him mostly for his cosmological theories, including the idea that the universe is infinite and that earth is not its centre. But Bruno's original works are concerned with much more.

A 'Lutheran' burnt alive

In a letter to Konrad Rittershausen dated 17 February 1600, Kaspar Schoppe, the German humanist, who had recently converted to Catholicism, gave notice to Rittershausen, his former law professor, about what had happened at first light that day in Campo de' Fiori, Rome: Giordano Bruno had been burnt alive at the stake for *pertinacious heresy*.

The news circulating in Rome, though, was that a *Lutheran* had been burnt alive overnight following condemnation by the Inquisition, after a trial lasting almost ten years that was begun in Venice and later transferred to Rome. Schoppe feared that the news would have reached Germany in such a distorted way that his professor would have been convinced that the Church of Rome was burning Lutherans alive at the stake. Therefore, in order to

explain what really happened in Rome, he decided to send a detailed report of the days between the reading of the sentence and the death of the poor man.

Schoppe, who declares himself an eyewitness of the events in Rome, writes to the lawyer that it is true that a man had been burnt alive at the stake after a long trial begun in Venice, but it is not true that the man was a Lutheran. According to the humanist, the confusion arose by the use of 'Lutheran' as a synonym for 'heretic' in the ordinary Italian language.

Having followed the last part of the trial and been present at the reading of the condemnation and the grounds for the judgment, Schoppe can reassure his Lutheran professor that the man burnt alive at the stake had been condemned as a *relapse* (lat. relapsus) i.e., a pertinacious heretic, and not as a *Lutheran*. In fact, as Schoppe had already tried many times to explain to his former professor, Pope Clement VIII demonstrated an attitude of goodwill toward Lutherans and Calvinists in Italy. As long as the Reformers do not openly preach their beliefs or intentionally cause riots, they are free to live in Italy as they wish.

How to handle heretics

Schoppe's letter must be interpreted within the context of a broader discussion between the two German intellectuals concerning how heresy charges were handled by the Inquisition tribunals and the Pope in Rome. In 1599, Schoppe had already published a letter addressed to Rittershausen on this topic (*Epistola de variis fidei catholicae dogmatibus ad quendam in Germania iurisprudentiae doctorem et professorem*, Ingolstadt).

One year later, the case of Giordano Bruno, whose trial was conducted by some of the most important Inquisitors, such as the Jesuit Roberto Bellarmino, gave Schoppe the opportunity to substantiate not only the thesis of the benevolence of the Pope towards Lutherans and Calvinists, but also the intellectual accuracy of the Inquisitors in distinguishing between the different heresies and between heretics and the Reformers.

Burning alive at the stake was, indeed, a method of execution specifically intended by the Inquisitors for those heretics called relapses (Eliseo Masini, *Sacro arsenale overo Pratica dell'Officio della S. Inquisitione*, Rome 1693). These were considered pertinacious heretics because they had relapsed into heresy or because their heresy, drawing on pagan-philosophical convictions, was not eradicable. This might have been the case with that Giordano Bruno, as some of the grounds for the judgement reported by Schoppe in the letter suggest.

But who was *that* Giordano Bruno? Why was his name so famous that Schoppe was sure the news of his death would have quickly circulated in Europe and in the Reformed milieus as well?

Who was Giordano Bruno?

Giordano Bruno (1548-1600) was an Italian philosopher born in Nola near Naples. At the core of his philosophical reflection there is the notion of an infinite, atomistically conceived universe. From this idea Bruno derives the concept of God as Monad and that of nature as a shadow of the infinite universe, the knowledge of which can be only *hunted for* by following the traces of the divine order hidden in the shadows of nature and represented in the logical and mnemonic pictorial languages.

Bruno studied theology at the *studium generale* in Naples where he entered the Dominican monastery in 1565 and was ordained as a priest in 1573. Due to his unorthodox readings and ideas, which scholars consider to already have been mature when he entered the Dominican order, he was forced to leave the monastery, flee from Naples, and begin an almost fifteen-year European wandering. During the different stages of his itineraries, Bruno experienced the many aspects of the Reformation, read books by Martin Luther, John Calvin, and Philipp Melanchthon, held teaching positions in the major universities of the time, and was well-connected with the political and academic networks as well with those of printers.

In 1579, the philosopher lived and worked as a proofreader in Geneva, where he first embraced Calvinism and was then excommunicated after conflict with the Calvinist theologians and therefore forced to leave the city. From Geneva, Bruno moved to Lyon and Toulouse, where he stayed almost two years (1579-1581), as a reader in philosophy, teaching Aristotle's *De anima* and Johannes

de Sacrobosco's *De Sphaera*. Because of the religious turmoil in the region, Bruno left Toulouse and arrived in Paris (1581-1583), where he joined the court of Henry III and taught mnemonics as one of the royal lecturers at the Collège de France.

As soon as the religious conflicts escalated in Paris as well, Bruno left for London (1583-1585). Here the philosopher entered into contact with many intellectuals of the Elizabethan court, such as Philip Sidney, John Florio, and Alberico Gentili, but, in the attempt to obtain a position at the University of Oxford, he came into conflict with the Puritans. Finally, in 1586, after a short return to Paris, Bruno escaped to Germany where he spent one of the longest and most fruitful stays of his *peregrinatio europea*. Bruno's German wanderings would end in Frankfurt in 1591 with the printing of the so-called *Frankfurt Works*, the pinnacle of his philosophical reflection.

Two years in Wittenberg

Wittenberg marked the first stage of Giordano Bruno's German itineraries. The *Album Academiae Vitebergensis* registers his matriculation in the local university in August 1586. With the help of Alberico Gentili, an Italian jurist and academic he had met in London, the philosopher obtained a position as teacher of rhetoric at the faculty of philosophy and kept this role until his departure from Wittenberg in 1588. This was the most important city of the Reformed world, where students not only from Germany but also from Switzerland and the Scandinavian countries wanted to study.

In Wittenberg Bruno attended to the writing of some of his most important

works on rhetoric, in which he also engaged with aspects of Aristotelian rhetoric, logic, and psychology. Language, soul, and nature are the philosophical concepts that Bruno tries to reframe, also in the wake of the new ideas that were circulating in the astronomical environments both in Marburg and in Wittenberg where the scientific reform had been set in motion by the Copernican revolution.

Having read the works of the Reformers, the philosopher was already familiar with their ideas when he arrived in the *Luther Stadt*, and for him they were *pedants* (*Spaccio de la bestia trionfante*, London 1584; *La cabala del cavallo pegaseo*, London 1585) who did not deserve the appellation of *theologians*. Despite his initially negative opinion of the Protestant Reformation and its representatives, at the end of his stay in Wittenberg Bruno acknowledged that among Lutherans he experienced a salient quality of tolerance within which he finally felt free to attend to his philosophical works (*Oratio valedictoria*, Wittenberg 1588). Direct experience of the Reformation caused Bruno to reframe his opinion of it, praising the intellectual, social, and political Lutheran environments where he lived and worked as a professor.

In spite of his nuanced criticism of the Reformation, Bruno had lived with the Reformers, had contributed to the cultural life of many important universities, and had educated many students there. Kaspar Schoppe, therefore, knew that the death of *that* Giordano Bruno would have resonated not only in Germany but among the European intellectuals – as it actually did.

Bruno and the Reformation

Scholars of Renaissance philosophy and Bruno scholars always mention the Reformation as the cultural background to the philosopher's *peregrinatio*. Nevertheless, the question of the relation between Bruno and the Reformation has not yet been carefully and directly investigated. Scholars have focused mainly on Bruno's critique of the Reformation in the *Spaccio* and *Cabala* without considering the hypothesis that in Bruno's works there might be traces of the discussions he conducted with the Lutherans (Luigi Firpo, *Il processo di Giordano Bruno*, 1993: deposition of Giordano Bruno to the Venetian Inquisitors on June 2 1592, in which the philosopher explains that he lived with the Lutherans in Germany and that he discussed philosophy extensively with them).

Considering the length of time and his degree of productivity during the periods when Bruno was in areas that were heavily influenced by Lutheran thought, it is my hypothesis that the new ideas and his experience of the societal reform taking place in these parts of Europe had

a decisive impact on his own project of philosophical reform and on the works he composed in Germany. Therefore, I am working on a comparative interpretation of Melanchthon's and Bruno's notions of language and the soul through textual analysis. Three historical accounts of Wittenberg, which draw on findings from Reformation Studies, will contextualise the textual analysis and Bruno's stay from new perspectives. The historical accounts focus on the Danish intellectuals in Bruno's network, the Gnesio-Lutheran debate, and the role of women in Wittenberg among the second-generation Reformers.

This research has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under the Marie Skłodowska-Curie grant agreement No. 101029860. The project, which is hosted at the Faculty of Theology at UCPH, Section of Church History, involves scholars from this department (Ass. Prof. Anna Vind, Ass. Prof. Florian Wöller) and from the UCPH Faculty of Humanities (Ass. Prof. Sabrina Ebbersmeyer, Ass. Prof. Hanne Roer).

Fredag den 13. oktober 2023 kl. 13:00

Jesper Tang Nielsen forsvarer sin doktordisputats

Den johannæiske konflikt mellem filosofisk progression og teologisk tradition.

En kommentar til Johannesbrevene med særligt henblik på forholdet til Johannesevangeliet.

Sted: Kierkegaard auditoriet, Karen Blixens Plads 16, 2300 København S.

Arr.: Det Teologiske Fakultet

“Som en Rasende der var løbet af Daare-Kiisten”

Håndteringen af “afsindige” i 1700-tallets Danmark

Af ph.d.-stipendiat, cand.mag. Benjamin Brandt Christiansen

Frem til den statslige psykiatris frembrud hvilede pligten til at håndtere de mennesker, som psykiatrien siden overtog, i høj grad på biskopper og præster. Hverken inden for dansk kirke- eller psykiatrihistorie er dette noget velbelyst område, men i arkiverne findes der faktisk kilder. Jeg vil i denne artikel tage udgangspunkt i to arkivsager om personer, som 1700-tallets myndigheder betragtede som muligvis “afsindige”.

Sag nr. 1: Lene Andersdatter

Den 26. maj 1762 var der vildt postyr i Helsingør. Ifølge byens politiprotokol begyndte det, da en ung pige passerede den lokale rendelægger Niels Kiærs hus. Pludselig “kom een Kone, som en rasende Kone, der udfra, med et lidet barn paa barmen, og skielde denne Pige for en Soldaterhore og en Tyve-qvind”. Den “rasende Kone” hed Lene Andersdatter og var gift med Niels Kiær. Lene overdægnede nu den unge pige med både skældsord og slag. Hun opførte sig, igen med protokollens ord, “som een, der enten var besadt med den Onde, eller som en Rasende der var løbet af Daare-Kiisten”.

Kun ved forbipasserendes indgriben blev Lene overmandet og sat i arresten.

Imens magistraten i Helsingør overvejede Lenes videre skæbne, viste hun sig vanskelig at forvare i en almindelig arrest. Natten til 16. juni lykkedes det hende at bryde ud, hvorefter man i stedet besluttede at sætte hende i en dårekiste ved byens hospital. Det var på den tid en træbeklædt celle, hvor folk kunne placeres, hvis myndighederne vurderede, at de var til fare for sig selv eller andre. Dårekisterne skulle ikke fungere som straf. Som regel var de tilknyttet hospitaler – datidens institutioner for fattige, gamle og svagelige, men uden den medicinske behandling, som ordet hospital indebærer i dag.

Heller ikke dårekisten kunne holde på Lene. Igen brød hun ud i ly af natten, så hun måtte sættes i en ny dårekiste. Adspurgt om sin første flugt sagde hun, at en ubekendt mand iført grøn slåblok og hvid nathue havde opfordret hende til at bryde ud, samt at der blev kastet både penge og en jernkile ind til hende. Angående sin anden flugt forklarede hun, at “dertil fik hun fem Steene af Brændeviins Marie, som var moster til horen Dor-

the, ved hvilke Steenes hielp hun hafde brækket sig ud af Daare-Kiisten”. Ifølge protokollen forsøgte man at få uddybet, hvem disse mennesker var, men “kunde ike faae nogen sammenhengende eller tydelig svar, i henseende til alt hvad Lene Andersdatter forklarede var vildt og galt”. Det anføres i protokollen, at Niels Kiær var sin hustrus forsvarer ved forhørene, men ingen udtalelser fra hans side er nævnt.

Afsindig eller ondsindet?

Havde Lene nu fortjent en straf, eller var hun helt utilregnelig og uden ansvar for sin opførelse? Magistraten henvendte sig til stiftsøvrigheden, som udgjordes af biskoppen og stiftamtmanden. 1700-tallets stiftsøvrigheder havde et noget større ressortområde end i dag. De varetog som fattigvæsenets ledelse på stiftsniveau for eksempel også sager om dårekister og personerne i dem. Det fremgår af et brev fra Sjællands stiftsøvrighed til magistraten, at Lenes tilstand ifølge biskoppen og stiftamtmanden virkede mere som “Raserie og et forvildet Væsen, end blank Kaadhed eller Ondskab”. Altså forblev hun i dårekisten.

I september krævede Niels Kiær at få sin hustru hjem igen – “deels for at see hende nogenleedes til gode paa Lege-mets vegne, deels og at faae hende med Sacramentet betient”. For at understøtte, at Lene virkelig var kommet til fornuft, indgav han en skriftlig attest fra sognepræsten pastor Poppe. På baggrund af den bevilgede magistraten, at Lene måtte forlade dårekisten, hvis blot Niels lovede fremover at holde styr på hende, så hun ikke igen skulle “forøve nogen gallskab, skade eller ondskab”.

Det lykkedes tilsyneladende for Niels i to år, men 5. december 1764 gik det galt. Lighederne med det tidligere optrin er påfaldende. Lene skabte kaos i byen “deels med at overfalde og udskielde Folk paa Gaderne, deels og ved Steene at indslaae Folkes Vinduer”. En “Spectaculeus opførelse”, som foreløbig fik magistraten til at sætte Lene tilbage i dårekisten og afvente stiftsøvrighedens stilling. Måske skyldtes den nye sag, at Lenes mand ikke længere havde kræfter til at fungere som værg. I hvert fald står der i protokollerne, at Niels Kiær lå for døden under optrinnet og udåndede kort efter.

Lene vendte tilbage til hospitalet, men efter kort tid spøjte tvivlen om hendes tilregnelighed på ny. Hvis der lå ond vilje bag hendes opførelse snarere end tab af forstand, så hørte hun til i et fængsel. På en forespørgsel fra stiftsøvrigheden attestede hospitalets forstander, at Lene opførte sig nedrigt på en udspekuleret måde over for de andre hospitalslemmer, og at hun valgte at forstyrre særligt meget, “naar der holdes Bøn eller Prædiken i Hospitalet og den Tydske Kirke”. Det tydede på et fornuftigt men ugudeligt sind, hvilket man ikke kunne sidde overhørig.

Med så afvigende attester i forhold til 1762 måtte svaret også blive et andet end dengang. 19. april 1765 kom afgørelsen. Det skete på enevældig vis ved en kongelig resolution, der dog sandsynligvis byggede på en indstilling fra stiftsøvrigheden. Lene var ond og skulle overføres til Spindehuset på Christianshavn.

Sag nr. 2: Niels Hansen

I Lene Andersdatters tilfælde fik de forskellige præsters attester betydning for sagens forløb, imens stiftsøvrigheden

spillede en administrativ rolle. Andre gange gik biskopper imidlertid langt mere ind i sagsbehandlingen – for eksempel i den følgende sag fra Husum ved København.

I 1770 henvendte en kvinde ved navn Birthe Peitersdatter sig til myndighederne for at få ophævet sin troløvelse med Niels Hansen. Han havde i de foregående år to gange siddet i Sankt Hans Hospitals dårekiste i København og var ifølge Birthe så voldsomt fra sin forstand, at deres løfter om ægteskab kunne brydes. Danske Kancelli var da også først af samme overbevisning. Midt i processen sendte stiftsøvrigheden for Sjælland imidlertid en modstridende erklæring til kongen. Stiftamtmand Knuth og biskop Harboe havde selv indhentet attester fra præsten i Brønshøj samt lægen og præsten ved hospitalet. De pegede på, at Niels reelt kun var “hidsig og ildsindet”, når han blev presset til at drikke for meget. Reel “afsindighed” kunne det derfor ikke dreje sig om.

Biskop Harboe havde endda på egen hånd afhørt først Niels og siden både Birthe og hendes stedfar. Det bestyrkede kun hans holdning: “saa lod vi i overværelse af Syge trøsteren paa tilmelte Hospital, Strange, alle sidstmelte trende Persohner komme ind for os, hvor da jeg Biskop Harboe examinerede bemlte Niels Hansen, og fandt ham ligesom Præsten Hr Bechers og Medicus Clausens attest indeholder”. Måske havde Niels været periodisk fra forstanden før, men han var det ikke længere. Desuden var troløvelsen under alle omstændigheder indgået “i aaret 1769 imellem Pinse dag og augusti Maaned, da Niels Hansen var ved fuldkommen fornufts brug”.

Stiftsøvrighedens anbefaling til kongen var klar: “at Troeløvelsen imellem Supplicanten Birthe Peiters Datter og Niels Hansen icke bør ophæves, men meeget meere at denne og det begynte ægteskab bør ved vielse efter foregaaende lysning af Prædikestoelen strax fuldbyrdes, og Niels Hansen i den andledning af Hospitalet udlades”. Kongen fulgte ifølge Danske Kancellis tegnelser stiftsøvrighedens erklæring, så parret blev viet senere samme år. Mange år efter – i forbindelse med den skiftesag, der fulgte Niels’ død – beskrev Birthe i en bønsskrivelse til kongen sine “suure 26 Aars Ægteskab” med en mand, der ifølge hende oftere havde været i dårekisten end til hjælp hjemme på gården.

Kirken, fattigvæsenet og dårekisterne

De to konkrete sager, vi her har set på, tegner konturerne af en større historisk kontekst. Begge stammer fra anden halvdel af det 18. århundrede. På dette tidspunkt fandtes psykiatri ikke som medicinsk speciale, men sagerne viser, at myndighederne alligevel kæmpede med dilemmaer på området. I arkiverne møder vi ganske vist kun hovedpersonerne indirekte, men som kilder til myndighedernes håndtering og vurdering af dem er de enestående.

Sagerne illustrerer frem for alt den fuldstændige sammenvævning af, hvad vi i dag ville anskue som henholdsvis gejstlig og verdslig administration, der eksisterede i enevældens Danmark. Påfaldende er biskoppernes virke som aktive sagsbehandlere. Deres sagsbehandling bar præg af begrænsede midler, så masseinstitutionalisering af de “afsinn-

dige” var der ikke tale om. Tværtimod manglede hospitalerne pladser i forhold til efterspørgslen. Kongen befalede ganske vist jævnlige oprettelse af flere dårekister, men uden finansiering gik det trægt. Ofte efterspurgte stiftsøvrighederne ledige pladser uden held. De pårørende måtte i så fald selv afsætte lokaler til hjemmeforvaring. Den lokale præst lagde hus til i nogle tilfælde – i et enkelt skrev biskoppen, at en kvinde, som ingen ville kendes ved, simpelthen måtte smides af vognen ved sit hjemsogns præstegård. Af samme årsag var det til stadighed stiftsøvrighedernes ønske at sikre, at dårekisterne i hvert fald ikke var optaget af de forkerte.

Også sognepræsterne havde konkret ansvar. En præsts pligter på dette område stammede primært fra det formandskab for sognets fattigvæsen, der fulgte med præsteembedet. Det var netop disse lokale fattigvæsener, der endte med udgiften, hvis ingen pårørende kunne betale for et menneskes ophold i dårekisten. Særligt i forhold til bedømmelsen af de “afsindige” var præsterne desuden forpligtet af Kirkeritualet 1685 til at skelne mellem besatte og naturligt anfægtede sog-

nebørn. På Lene Andersdatter og Niels Hansens tid var der sket en hel del siden kirkeritualet knapt et århundrede før, men lægerne havde stadig ikke monopol som diagnostikere. Stiftsøvrigheder og magistrater trak på deres vurderinger, men også gerne på præsters – ligesom biskopperne selv havde en autoritet i forhold til at bedømme den slags spørgsmål.

Mellem psykiatri- og kirkehistorie

Mit ph.d.-projekt er tilknyttet projektet *Managing Melancholy* ved Afdeling for Kirkehistorie og har som sit fokus, hvordan man i praksis håndterede mennesker med mentale lidelser før medicinsk psykiatri og psykiatriske institutioner. Forstod 1600- og 1700-tallets samfund disse lidelser medicinsk, teologisk eller begge dele? Hvordan agerede sognepræster, som på én gang var sjælesørgere for anfægtede og administratorer for fattigvæsenet? Når man læser om Lenes eller Niels’ skæbner, begynder den slags spørgsmål at melde sig. Det er spørgsmål, der efter min overbevisning bedst besvares i krydsfeltet mellem psykiatri- og kirkehistorie.

Torsdag den 5. oktober 2023 kl. 15.15-17.00

**Seminar: “Rethinking Reformation after the Jubilee of 2017”
med Prof. Dr. Thomas Kaufmann, Georg-August-Universität Göttingen.**

Sted: Oplyses senere
Arr.: Afdeling for Kirkehistorie

Teologisk Forening

Efterårssemesteret 2023

Tirsdag den 26. september kl. 18.30-20.30

Lektor, dr. phil. Søren Gosvig Olesen

Filosofien først og sidst

Tirsdag den 10. oktober kl. 18.30-20.30

Forfatter, mag.art., sognepræst Anders Raahauge

Pontoppidans præster

Tirsdag den 31. oktober kl. 18.30-20.30

Lektor, ph.d. Mads Peter Karlsen

Om Michel Foucault *Kødets bekendelser*

Tirsdag den 7. november kl. 18.30-20.30

Forfatter og billedkunstner Amalie Smith

Tekstile tekster

Tirsdag den 14. november kl. 18.30-20.30

Lektor, ph.d. Lars Cyril Nørgaard og stud.theol. Gustav G. Damgaard

Arkiv og erindring: Jacques Derrida *Arkivfeber*

Tirsdag den 28. november kl. 18.30-20.30

Lektor, ph.d. Sven Rune Havsteen

Passionsmusikken, tragedien og affekterne

Fredag den 15. december

Teologisk Forenings Julefest

Alle foredrag finder sted på Markedspladsen,
Det Teologiske Fakultet, Søndre Campus, Karen Blixens Plads 16.

Søren Kierkegaard Selskabet

Program for efterårssemesteret 2023

Torsdag den 28. september kl. 19.30

Søren Kierkegaard og Theodor W. Adorno

*Tilo Wesche, Dr., Professor i praktisk filosofi ved Carl von Ossietzky
Universität Oldenburg*

(Bemærk at foredraget er på engelsk)

Torsdag den 26. oktober kl. 19.30

Bekendelsens fænomenologi

Om libidinaliseringen af eksistensen hos Søren Kierkegaard.

*Carsten Pallesen, dr. theol., lektor i Etik og religionsfilosofi ved
Københavns Universitet*

Torsdag den 30. november kl. 19.30

Kierkegaard og kærligheden: Elskov, angst og frihed

*Elizabeth Xiao-An Li, ph.d., adjunkt i Etik og religionsfilosofi ved
Københavns Universitet*

Torsdag den 25. januar 2024 kl. 19.30

Troens perspektiv

*Helle Møller-Jensen, sognepræst, ph.d. og Preben Kok,
tidligere hospitals- og sognepræst og forfatter*

Alle foredrag finder sted på Københavns Universitet, Søndre Campus,
Karen Blixens Plads 16 eller Njalsgade 76, auditorie 9A-0-01

Seneste titler i serien Publikationer fra Det Teologiske Fakultet

Den komplette liste kan ses på <http://teol.ku.dk/Forskning/publikationer>

90. Karin Braüner Vium Mikkelsen. *Folkekirke og (børne)konfirmander med autismespektrumforstyrrelse: Et empirisk og teologisk studium af inklusion i folkekirkenes relationelle liv*. Ph.d.-afhandling 2021. 398 s.
92. Dorte Kappelgaard. *Kirke i bevægelse – at understøtte lokal udvikling af kontekstuelle kirkelige praksisser*. Ph.d.-afhandling 2021. 263 s.
93. *Teologi – Derfor! En artikelsamling om teologien og dens fag*. Redigeret af Carsten Selch Jensen. 2022. 64 s.
94. Kerstin Wimmer. *A Broken Hallelujah. A Theology of Martin Luther's Liturgical Simul*. Ph.d.-afhandling 2022. 261 s.
95. Nanna Eva Nissen. *Forensic Theology and the Evaluation of Blasphemy Offences. The Prosecution of Written Pacts with the Devil in Denmark-Norway between 1634 and 1754*. Ph.d.-afhandling 2022. 383 s.
96. Kasper Siegismund. *Bibelsk aramæisk: Grammatisk oversigt og sproglige kommentarer til de aramæiske dele af Daniels Bog (samt uddrag af Genesisapokryfen fra Qumran)*. 2022. 186 s.
97. Esben Korsgaard Rasmussen. *The Power of Ideas: Thomas Hobbes and the Struggle for Unitary Authority*. Ph.d.-afhandling 2022. 262 s.
98. Anni Haahr Henriksen. *The Private Mind in Elizabethan England: Representations of the Mind in Literary, Political, Religious, and Legal Discourse*. Ph.d.-afhandling 2022. 244 s.

Bøger, der ikke er udsolgt, kan købes hos Academic Books, Søndre Campus.

Adskillige af bindene er desuden tilgængelige som e-bøger og kan hentes gratis på <http://teol.ku.dk/Forskning/publikationer>.

DET TEOLOGISKE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET
KAREN BLIXENS PLADS 16
DK - 2300 KØBENHAVN S

WWW.TEOL.KU.DK

Hvad har vi lært af 75-året for kvindelige præster i folkekirken?

RASMUS H.C. DREYER

Derfor skal vi fortsat læse Foucault – især som teologer!

MADS PETER KARLSEN

Hans Lassen Martensen som eksistens-tænder.
Eksistensens rolle i dansk religionsfilosofi og teologi

ELIZABETH X. LI

Tekstens mening og musik. Kunsten at oversætte Kierkegaard

BRUCE H. KIRMMSE

When Jesus Christ is the MAIN ATTRACTION!

Glimt fra et studieophold i Alabama

ANDERS HOLM

Uddrag af stud.teol. Vera Amagensias Dagbog

MARIE WINTHER SALL

Giordano Bruno in Wittenberg (1586-1588)

SARA TAGLIALATELA

“Som en Rasende der var løbet af Daare-Kiisten”.

Håndteringen af “afsindige” i 1700-tallets Danmark

BENJAMIN BRANDT CHRISTIANSEN

ISSN 0905-4200